

**STUDIJA USKLAĐENOSTI
ZAKONA O SOCIJALNOJ
I DJEČIJOJ ZAŠTITI
I ISTANBULSKE KONVENCIJE**

Vlada
Crne Gore

STUDIJA USKLAĐENOSTI ZAKONA O SOCIJALNOJ I DJEČIJOJ ZAŠTITI I ISTANBULSKE KONVENCIJE

Vlada
Crne Gore

Naziv:
STUDIJA USKLAĐENOSTI ZAKONA O SOCIJALNOJ I DJEČIJOJ
ZAŠTITI I ISTANBULSKE KONVENCIJE

Izdavač:
NVO Sigurna ženska kuća, Podgorica
Telefon: +382 69 013 321; 020 232 352
Email: shelter@t-com.me
Web site: szk.co.me

Autorka:
Sanja Čađenović
advokatica

Finansijska podrška:
Evropske unije, kroz projekat "Zaustavljanje nasilja nad ženama na
Zapadnom Balkanu i u Turskoj: "Primjena zakona, mijenjanje stavova", koje
sprovode Kancelarija Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) u
Crnoj Gori i Agencija Ujedinjenih nacija za osnaživanje žena i rodnu
ravnopravnost (UN WOMEN).

Štampa:
PS Print Studio

Godina izdavanja:
2024.

Sadržaj	
I Uvod.....	5
Nacionalni zakonodavni okvir.....	5
Crna Gora i međunarodne konvencije o zaštiti žena i djece	6
Rodno zasnovano nasilje.....	6
II Projektni zadatak i metodologija	7
Projektni zadatak	7
Metodologija	8
Predlog strukture	8
III Zakonodavni okvir	8
Opšti pregled.....	8
Usklađivanje sa međunarodnim konvencijama.....	10
Rod, rodna ravnopravnost i rodno zasnovano nasilje (RZN).....	11
Definicija RZN po Istanbulskoj konvenciji.....	12
Faktori rizika	13
Obaveze Crne Gore	14
IV Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti – Analiza stanja.....	14
Opšti pregled.....	14
Izazovi i potreba za unapređenjem.....	15
Nedostatak eksplicitnog priznavanja rodno zasnovanog nasilja	15
Ograničena specijalizovana podrška	16
Neadekvatno finansiranje	17
Problemi u implementaciji zakona	17
Preporuke za finansiranje usluga socijalne zaštite.....	18
V Analiza pojedinih članova Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti	9
Član 4 - Cilj socijalne i dječije zaštite	19
Opšti cilj i kontekst.....	19
Implementacija mjera	19
Opšte i specijalizovane usluge podrške.....	20
Opšte usluge podrške.....	20
Specijalizovane usluge podrške.....	21
Djeca – svjedoci nasilja	21
Specijalizovane usluge za djecu svjedoke nasilja.....	22
Lica sa invaliditetom (OSI).....	22
Višestruka diskriminacija i povećani rizik od nasilja nad ženama sa invaliditetom	23
Specifični oblici nasilja nad ženama sa invaliditetom	23
Specijalizovane usluge i personalna asistencija za lica sa invaliditetom.....	24

Član 5 - Lica koja ostvaruju prava	25
Član 7 - Principi socijalne i dječije zaštite	26
Primjeri dobre prakse za financiranje usluga na nacionalnom i lokalnom nivou.....	28
Član 21 - Materijalno obezbjeđenje	29
Član 63 - Savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge	31
Potreba za podrškom žrtvama nasilja nakon izlaska iz skloništa	33
Primjeri dobre prakse	33
Član 64 - Smještaj	34
Usluge kriznih centara	35
Značaj i uloga kriznih centara	37
Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje usluge smještaja.....	38
Preporuke Istanbulske konvencije za krizne centre.....	40
Prednosti kriznih centara	41
Zaključak	42
Ustanove socijalne i dječije zaštite - Glava VI (čl. 89, čl. 97, čl. 99, čl. 107, čl. 108, čl. 110, čl. 111) -	42
Član 130 - Licenca za obavljanje djelatnosti	43
Problemi u praksi.....	43
Unapređenje sistema.....	44
Redovna kontrola i provjera kvaliteta usluga	45
Fizička bezbjednost prostora	47
VI Zaključci i preporuke	47
Zaključci	47
Preporuke	48
VII Literatura.....	52

I Uvod

Studija usklađenosti važećeg Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti i Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu: “Studija”), nastala je u okviru projekta “Strengthened Services – Stronger Support”, koji finansira Evropska unija kroz projekat „Zaustavljanje nasilja nad ženama na Zapadnom Balkanu i u Turskoj: Primjena zakona, mijenjanje stavova“, a sprovode ga Kancelarija programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) u Crnoj Gori i Agencija Ujedinjenih nacija za osnaživanje žena i rodnu ravnopravnost (UN Women). Cilj projekta je doprinijeti poboljšanju usluga specijalističke podrške za žene sa iskustvom nasilja na teritoriji cijele Crne Gore.

Crna Gora je jedna od prvih pet država koje su ratifikovale Konvenciju o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici - Istanbulsku konvenciju¹ (u daljem tekstu: “Konvencija”). Konvencija se odnosi na sve vidove nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici, koje nesrazmjerno pogađa žene u odnosu na muškarce, te obavezuje države potpisnice da preduzmu neophodne zakonodavne i druge mjere kako bi unaprijedile prava žena žrtava nasilja. Osim toga, nasilje nad ženama i nasilje u porodici ugrožavaju fizički, psihički i moralni integritet osoba, te predstavljaju povredu osnovnih ljudskih prava, uključujući pravo na život i sigurnost, kako je sadržano u Univerzalnoj deklaraciji Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima².

Nacionalni zakonodavni okvir

U posljednjoj deceniji u Crnoj Gori je značajno unaprijeđen pravni okvir u oblasti nasilja nad ženama i nasilju u porodici, prije svega usvajanjem (i/ili izmjenama i dopunama) Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, Krivičnog zakonika, Zakonika o krivičnom postupku, Zakona o rodnoj ravnopravnosti, Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti.

Usvajanjem Strategije zaštite od nasilja u porodici (2016-2020)³, Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (2017–2021)⁴, Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2021-2025. godine sa Akcionim planom 2021-2022. godine⁵, Nacionalnog plana za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprečavanju nasilja nad ženama

---

¹ Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), usvojena od Komiteta ministara Savjeta Evrope u aprilu 2011. godine, je revolucionarni, pravno obavezujući međunarodni ugovor koji ima za cilj iskorjenjivanje nasilja prema ženama i nasilja u porodici. Konvencija – nastala kao rezultat rada Savjeta Evrope na praćenju nasilja prema ženama i djevojčicama, identifikovanju nedostataka u zakonodavstvu i pronalaženju najboljih praksi – pokriva širok spektar mjera, uključujući obaveze koje se kreću od podizanja svijesti i prikupljanja podataka, do zakonodavnih mjera inkriminisanja različitih oblika nasilja. Istanbulska konvencija se primjenjuje u vremenima mira i situacijama oružanog sukoba (čl. 2.(2)) i prepoznaje kontinuirano kršenje ljudskih prava tokom oružanih sukoba koje utiče na civilno stanovništvo, naročito žene, u formi rasprostranjenog i sistematskog silovanja i potencijala za povećano rodno zasnovano nasilje tokom i nakon sukoba (Preambula) (Sprečavanje i odgovor na rodnozasnovano nasilje tokom rata i u poslijeratnom okruženju Iskustva i preporuke ženskih nevladinih organizacija-OSCE). <https://www.gov.me/dokumenta/d>

² Univerzalna deklaracija Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima, <https://www.ohchr.org>

³ <https://www.gov.me/dokumenta/>

⁴ <https://www.paragraf.me/>

⁵ <https://www.gov.me/dokumenta/>

i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za period od 2023. do 2027. godine⁶, uspostavljen je strateški okvir za sprovođenje politika koje treba da odgovore na izazove u ovoj oblasti.

Pitanjem zaštite žrtava rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici će se baviti i Strategija razvoja sistema socijalne i dječije zaštite čije se usvajanje očekuje u toku 2024.godine.

Ipak, na nacionalnom nivou, Crna Gora ima nekoliko propisa sa rodno neutralnim konceptom zaštite ljudskih prava u kontekstu nasilja i nije u potpunosti uskladila zakonodavstvo sa standardima Istanbulske konvencije.

Crna Gora i međunarodne konvencije o zaštiti žena i djece

Crna Gora je, pored ratifikovane Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, potpisnica i niza drugih konvencija o zaštiti djece i žena od nasilja, uključujući Konvenciju o pravima djeteta⁷, Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja⁸, Konvenciju UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena⁹, Konvenciju Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima¹⁰, na osnovu kojih je uspostavljen zakonodavni okvir za sprečavanja i suzbijanja diskriminacije i nasilja nad ženama, kao i nasilja u porodici kao oblika kršenja ljudskih prava, čime je Crna Gora preuzela obavezu sprovođenja međunarodnih standarda u ovoj oblasti.

Rodno zasnovano nasilje

Posmatrajući nasilje nad ženama¹¹ kroz prizmu rodno zasnovanog nasilja, koje se bazira na nejednakosti između polova, odnosno diskriminaciji žene zato što je žena, a ne kao

---

⁶ Nacionalni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici <https://wapi.gov.me/download/>

⁷ Konvencija o pravima djeteta, usvojena i otvorena za potpisivanje, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine 44/25 od 20. novembra 1989. godine, stupila na snagu 2. septembra 1990. godine

⁸ Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja, Usvojena je i otvorena za potpis u oktobru 2007. godine u Lanzarotu, u Španiji, i iz tog razloga je poznata pod imenom „Lanzarot konvencija“. Crna Gora je potpisala Konvenciju 18.06.2009. godine, ratifikovala 25.11.2010. godine, a datum stupanja na snagu je 01.03.2011. godine, <https://rm.coe.int/>

⁹ Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena usvojena je na Generalnoj skupštini UN 18. decembra 1979. godine, a stupila je na snagu 3. septembra 1981.

¹⁰ Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima. Konvencija je stupila na snagu 1. februara 2008. godine <https://rm.coe.int/>

¹¹ Napomena: Iako je tačno da i muškarci mogu biti žrtve nasilja u porodici, istraživanja i statistike dosledno pokazuju da su žene češće žrtve, posebno kada je riječ o teškim oblicima nasilja. S obzirom na učestalost i težinu problema, fokusiranje na žene kao žrtve nasilja u ovoj analizi je opravdano kako bi se obezbijedila odgovarajuća zaštita i podrška. Ovo je ključno za adresiranje najvećeg dijela problema. Važno je naglasiti da fokus na žene ne znači zanemarivanje muškaraca ili drugih grupa koje mogu biti žrtve nasilja. Analiza prepoznaje sve žrtve, bez obzira na pol ili rod, i naglašava potrebu za podrškom svima koji se suočavaju sa nasiljem. Pomen rodno zasnovanog identiteta u kontekstu žrtava nasilja ukazuje na važnost prepoznavanja da nasilje može biti zasnovano na širem spektru rodno zasnovanih identiteta, što je takođe, relevantno za obezbjeđenje sveobuhvatne podrške i zaštite.

fenomen *per se*, moramo dati značaj regulativama i politikama koje treba da doprinesu otklanjanju ovih razlika, stereotipa i tradicionalističkih shvatanja. Te regulative i politike treba uskladiti sa međunarodno prihvaćenim standardima u ovoj oblasti, kako bi se pojava ovog vida nasilja svela na najmanju moguću mjeru. Stereotipi i tradicionalna shvatanja često su toliko ukorijenjeni da zahtijevaju dublje društvene promjene, a ne samo promjene u zakonima.

U prilog tome ide i činjenica da, umjesto smanjenja, svjedočimo drastičnom povećanju pojave rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Ukupan fenomen možemo posmatrati i kao neuspjeh važeće regulative i politike, odnosno kao nedovoljno zalaganje i nedostatak političke volje da se ravnopravnost uvede u sistem i u svakodnevni život običnih ljudi.

To podrazumijeva ne samo zakonske reforme, već i edukativne kampanje, podršku žrtvama nasilja i promovisanje pozitivnih primjera rodne ravnopravnosti.

Na kraju, važno je da svi akteri društva, od političara do građana/ki, prepoznaju važnost ovih promjena i aktivno rade na njihovoj implementaciji. Samo tako možemo obezbijediti da se rodno zasnovano nasilje smanji i da žene dobiju ravnopravno mjesto u društvu.

Imajući u vidu da je Programom rada Vlade predviđeno usvajanje izmjena i dopuna Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti do kraja 2024. godine, svrha ove Studije je da se ustanovi nivo usklađenosti Zakona i vezanih podzakonskih akata sa standardima i zahtjevima Konvencije i da se ukaže na standarde koje je potrebno uvesti ili dodatno unaprijediti. Posebna pažnja obratiće se na preporuke iz izvještaja za Crnu Goru nadzornog ekspertskeg tijela Konvencije, odnosno Grupe eksperata za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - GREVIO izvještaj¹² iz 2018. godine i preporuke Komiteta država članica¹³ iz 2022. godine.

Rezultati ove Studije će stoga predstavljati osnovu za Izmjene i dopune zakona, kako bi se, uz unapređenje ostale legislative i politika vezanih uz ovu oblast, dostigla nulta tolerancija prema nasilju nad ženama i nasilju u porodici u Crnoj Gori.

II Projektni zadatak i metodologija

Projektni zadatak

Svrha: Studija će poslužiti kao osnov za izradu novog zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti u dijelu zaštite žena od nasilja.

Cilj: Dati preporuke za uvođenje novih i unapređenje postojećih standarda za podršku zaštiti žena od nasilja u skladu sa Istanbulsom konvencijom:

- Uvođenje novih usluga u Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti;
- Uvođenje materijalnih davanja za žrtve rodno zasnovanog nasilja (postojeći zakon prepoznaje samo porodično nasilje);
- Uvođenje materijalnog obezbjeđenja (MO) za korisnike/ce tokom postupka razvoda braka;
- Uvođenje novih standarda, poput kriznih centara;
- Specijalistička podrška za djecu, svjedoke nasilja;

---

¹² <https://www.gov.me/dokumenta/>

¹³ Conclusions on the implementation of recommendations in respect of Montenegro adopted by the Committee of the Parties to the Istanbul Convention.

- Personalna asistencija u skloništu kao oblik podrške ženama/licima sa invaliditetom;
- Prilagođavanje Pravilnika o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja u prihvatilištu – skloništu standardima Konvencije;
- Kontrola pružalaca usluga i organizovanje obuka za sve relevantne službenike/ce za adekvatnu reakciju i podršku žrtvama nasilja.

Metodologija (Desk research)

Analiza zakonskih i strateških rješenja, razvojnih programa, izvještaja, podataka i drugih relevantnih dokumenata o zaštiti žena od nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja.

Predlog strukture

I Uvod

II Projektni zadatak i metodologija istraživanja

III Zakonodavni okvir

IV Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti – Analiza stanja

V Analiza pojedinih članova Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti

VI Zaključci i preporuke

VII Literatura

III Zakonodavni okvir

Opšti pregled

Zaštitu od nasilja prema ženama i nasilja u porodici garantuje Ustav Crne Gore, pozitivni propisi i ratifikovani međunarodni ugovori kojima se štite ljudska prava.

Ustav Crne Gore¹⁴ u poglavlju Ljudska prava i slobode (član 17 – 80) detaljno uređuje široki korpus prava i sloboda građana/ki. Pored ostalog, utvrđuju se obaveze države i garantuju osnovna ljudska prava i slobode, zabranjuje diskriminacija po bilo kom osnovu, garantuje rodna ravnopravnost, dostojanstvo i sigurnost čovjeka, nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava, zabranjuje mučenje ili nečovječno i ponižavajuće postupanje, garantuje sloboda kretanja i nastanjivanja. U članu 8. stav 2. navedeno je da se diskriminacijom ne smatra primjena posebnih mjera koje su usmjerene na stvaranje uslova za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, dok članovi 19. i 21. garantuju pravo na zaštitu jednakih prava i sloboda i na pravnu pomoć.

---

¹⁴ Ustav Crne Gore (“Sl.list CG” br.1/2017)

Shodno Ustavu, Crna Gora je obavezna da vodi politiku jednakih mogućnosti i primjenjuje posebne mjere radi sprečavanja i otklanjanja svih oblika diskriminacije.

Osim toga, član 9. Ustava CG propisuje primat međunarodnog prava nad domaćim zakonodavstvom i predviđa neposrednu primjenu međunarodnog prava kada odnose uređuje drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.

Krivični zakonik Crne Gore¹⁵ je izmjenama i dopunama u Glavi devetnaest - Krivična djela protiv braka i porodice - prepoznao rodno zasnovano nasilje, pa u članu 220. propisuje sledeće: Članovima porodice ili porodične zajednice, u smislu ovog člana, smatraju se bračni ili vanbračni supružnik, njihova zajednička djeca i djeca svakog od njih, partner u zajednici života lica istog pola i djeca svakog od partnera, krvni srodnik i srodnik iz usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom, tazbinski srodnici zaključno sa drugim stepenom, partner u intimnoj vezi, lica koja žive u istom porodičnom domaćinstvu i lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete na putu da bude rođeno iako nikad nijesu živjela u istom porodičnom domaćinstvu. Članovima porodice ili porodične zajednice smatraju se i bivši bračni ili vanbračni supružnici, bivši partneri u zajednici života lica istog pola, bivši tazbinski srodnici zaključno sa drugim stepenom i bivši partneri u intimnoj vezi.

Član 220. Krivičnog zakonika Crne Gore, koji definiše pojam "članovi porodice ili porodične zajednice", u kontekstu nasilja u porodici predstavlja važan korak u pravcu zaštite žena od nasilja. Definicija porodičnih odnosa je inkluzivna i priznaje različite oblike porodičnih struktura, uključujući partnere/ke u intimnim vezama bez obzira na to da li žive zajedno. Priznavanjem široke mreže odnosa kao potencijalnih konteksta za nasilje, zakon odražava razumijevanje da nasilje u porodici nije ograničeno samo na tradicionalne porodične odnose i strukture, već se zakon prilagođava savremenim društvenim realnostima, gdje porodični odnosi često prevazilaze tradicionalne okvire. Ova promjena omogućava efikasniju pravnu zaštitu i garantuje da veći broj žrtava može dobiti odgovarajuću podršku i pravnu zaštitu, bez obzira na specifične okolnosti njihovog odnosa sa počiniocem.

Dodatno, uključivanje partnera u zajednici života lica istog pola i njihovih potomaka kao zaštićenih lica predstavlja važan korak ka jednakosti i priznanja prava svih oblika porodičnih zajednica. Ovo ne samo da štiti ove grupe od nasilja, već i doprinosi njihovom prihvatanju u širem društvu, obezbjeđujući da svi/e građani/ke, bez obzira na rodni identitet ili seksualnu orijentaciju, imaju pravo na sigurnost i pravnu zaštitu.

S druge strane, Zakon o rodnoj ravnopravnosti Crne Gore ne definiše pojam "nasilja nad ženama", tj. Zakon ne predviđa da je nasilje počinjeno zbog roda žrtve kako to zahtijeva Istanbulska konvencija, već nudi definiciju "nasilje po osnovu pola" (član 7. stav 7.). Ova definicija obuhvata bilo koje "djelo kojim se nanosi ili može biti nanijeta fizička, mentalna, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelom koja ozbiljno sputava

---

¹⁵ Krivični zakonik Crne Gore ("Službeni list RCG", br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i "Službeni list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - drugi zakon, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015 - drugi zakon, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021, 144/2021 i 145/2021 i 110/2023), <https://www.gov.me/dokumenta/>.

lice da uživa u svojim pravima i slobodama u javnom ili privatnom životu, uključujući porodično nasilje, incest, silovanje i trgovinu ljudima...."¹⁶. Štaviše, lista primjera uključuje trgovinu ljudima i incest. Iako jasno postoji polna dimenzija tih oblika nasilja, oni se ne izvršavaju isključivo protiv žena i djevojčica iz razloga njihovog pola. GREVIO, u svom Izvještaju za Crnu Goru iz 2018.godine, navodi da trenutna definicija rodno zasnovanog nasilja koju pruža Zakon o rodnoj ravnopravnosti nije u skladu sa definicijama "nasilja nad ženama" i "rodno zasnovanog nasilja", kako je navedeno u članu 3. Konvencije. Konceptualna jasnoća je važna kako bi se osiguralo puno sprovođenje Istanbulske konvencije na osnovu pravilnog razumijevanja oblika nasilja koje pokriva¹⁷.

Usklađivanje sa međunarodnim konvencijama

Usklađivanje crnogorskog zakonodavstva sa zahtjevima Konvencije UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i Istanbulskom konvencijom, započelo je donošenjem novih zakona (izmjenama i dopunama) Krivičnog zakonika, Zakonika o krivičnom postupku i Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći. Ovi zakoni, kao i odgovarajući podzakonski akti i strateški dokumenti, usmjereni su na kažnjavanje nasilja efektivnim, proporcionalnim i odvraćajućim sankcijama, pri čemu se mora uzeti u obzir težina preduzetih kažnjivih radnji¹⁸.

Istanbulska konvencija se temelji na premisi da se nasilje nad ženama ne može iskorijeniti bez ulaganja u rodnu ravnopravnost.

Konvencijom se „nasilje nad ženama” označava kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do odnosno, mogu da dovedu do, fizičke, seksualne, psihičke, odnosno ekonomske povrede odnosno patnje za žene, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prinudu odnosno arbitrarno lišavanje slobode, bilo u javnosti ili u privatnom životu¹⁹.

Konvencija pruža sveobuhvatan pravni okvir za sprečavanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici, zaštitu žrtava i okončanje prakse nekažnjavanja izvršioca. Konvencija sadrži posebne odredbe, čiji je cilj unaprijediti rodnu ravnopravnost i status žena u društvu u zakonu i u praksi. Konvencijom se očekuje da će pravno obavezujuće norme (član 4, stav 2; član 6; član 12, stav 1; član 14) dati novi podsticaj težnji za ravnopravnošću žena i muškaraca na nivou zemalja i pospiješiti opšti cilj zabrane diskriminacije žena, kako to zahtijeva Konvencija UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena.

Jedna od specifičnosti Istanbulske konvencije odnosi se na obavezu države da podstiče, podržava i uspostavlja djelotvornu saradnju sa organizacijama civilnoga društva²⁰, što posebno dolazi do izražaja u obavezama koje se odnose na prevenciju od nasilja i zaštitu i vidove specijalne podrške ženama žrtvama nasilja i ženama žrtvama nasilja u porodici, koji su normirani kroz Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti.

---

¹⁶ Zakon o rodnoj ravnopravnosti Crne Gore, <https://www.gov.me/dokumenta/>

¹⁷ Grevio izvještaj, 2018 (str.14)

¹⁸ Član 45IK

¹⁹ Član 3a IK

²⁰ Član 9IK

Imajući sve ovo u vidu, napominjemo da je ratifikacija Istanbulske konvencije u Crnoj Gori dodatno podstakla reformu u oblasti zaštite od nasilja. Iako je reforma sistema socijalne i dječije zaštite započeta ranije, ratifikacija je dovela do dodatnih promjena u pružanju zaštite žrtvama nasilja. Pokrenuto je planiranje i sprovođenje značajnih reformi u oblastima materijalnih davanja i usluga socijalne i dječije zaštite. Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije razvilo je mapu puta za reformu sistema socijalne zaštite, pri čemu su neki aspekti već implementirani u praksi.

Krovni dokument koji reguliše rad sistema socijalne i dječije zaštite, pored strateških dokumenata, je Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti, koji je donijet 2013. godine²¹ i do sada je imao više izmjena i dopuna.

Socijalna zaštita predstavlja ključni oslonac socijalnih politika. Prema Zakonu o socijalnoj i dječijoj zaštiti Crne Gore prava se dijele na osnovna materijana davanja i usluge socijalne i dječije zaštite²².

Rod, rodna ravnopravnost i rodno zasnovano nasilje (RZN)

Istanbulska konvencija pod pojmom „rod“ označava društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce²³. Razumijevanje koncepta roda ključno je za analizu i razvoj politika koje promovišu rodnu ravnopravnost i prava svih ljudi, bez obzira na njihov rodni identitet. To omogućava prepoznavanje i adresiranje rodnih stereotipa i diskriminacije koji mogu negativno uticati na pojedince i grupe.

Rodna ravnopravnost garantovana je Ustavom Crne Gore. „Država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti”²⁴.

„Unapređivanje položaja žena i postizanje rodne ravnopravnosti je pitanje ljudskih prava i uslov za društvenu pravdu, pa ga, kako se navodi u Pekinškoj deklaraciji (1995), ne treba posmatrati izolovano, odnosno kao isključivo žensko pitanje. Rodna ravnopravnost predstavlja jedan od ključnih preduslova za uspostavljanje demokratije, poštovanje ljudskih prava, postizanje socijalnog mira i pravde, ekonomski prosperitet, održivi razvoj društva i unapređenje društvenih odnosa. Rodna ravnopravnost podrazumijeva jednak položaj, tretman i mogućnosti za žene i muškarce u ostvarivanju ljudskih prava i to u svim sferama društvenog i privatnog života po opšteprihvaćenom načelu zabrane diskriminacije...”²⁵.

---

²¹ Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti. ("Službeni list Crne Gore", br. 027/13 od 11.06.2013, 001/15 od 05.01.2015, 042/15 od 29.07.2015, 047/15 od 18.08.2015, 056/16 od 23.08.2016, 066/16 od 20.10.2016, 001/17 od 09.01.2017, 031/17 od 12.05.2017, 042/17 od 30.06.2017, 050/17 od 31.07.2017, 059/21 od 04.06.2021, 145/21 od 31.12.2021, 145/21 od 31.12.2021), <https://www.paragraf.me/>.

²² Član 11 Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti

²³ Istanbulska konvencija, član 3c

²⁴ Ustav CG, član 18.

²⁵ S. Čopić, 2016, "Rodna ravnopravnost u Srbiji: stanje i perspektive", <https://www.iksi.ac.rs/izdanja/>

Rodna ravnopravnost je princip koji naglašava da svi ljudi, bez obzira na njihov rod, treba da imaju jednake prilike, prava i obaveze u svim oblastima života, uključujući obrazovanje, zaposlenje i porodični život.

Cilj rodne ravnopravnosti je eliminisanje svih oblika diskriminacije zasnovane na rodu, omogućavanje pojedincima da ostvare svoj puni potencijal bez ograničenja ili prepreka koje proizilaze iz rodno zasnovanih stereotipa i nejednakosti.

Rodna ravnopravnost podrazumijeva jednake šanse za obrazovanje, zaposlenje i pristup pravima, jednako pravo na rad, zdravstvenu zaštitu i zaštitu od nasilja i jednake obaveze u porodičnom životu i društvu, kako bi se olakšalo usklađivanje privatnih i profesionalnih obaveza za oba pola.

Rodna ravnopravnost i njena promocija, ključni su za prevenciju nasilja zasnovanog na rodu. Kroz obrazovanje, osnaživanje žena, reformu zakona i promjenu društvenih normi, moguće je stvoriti društvo u kojem žene i muškarci uživaju jednaka prava i prilike i gdje je nasilje nad ženama ne samo nedopustivo, već i aktivno sankcionirano.

Rodno zasnovano nasilje je nasilje koje je zasnovano na predbubjeđenjima o posjedovanju moći i kontrole jednog roda nad drugim. Ono je zastupljeno, pa i normalizovano u patrijarhalnim društvima, jer se djeca vaspitavaju sa različitim vrijednosnim obilježjima i načinima obrade emocija u zavisnosti od toga da li su muškog ili ženskog pola. Emocije su rodno obilježene, i u skladu sa tim dozvoljene ili zabranjene za obradu i ispoljavanje²⁶.

Tako imamo slučaj da se dječacima od malih nogu zabranjuje da osjećaju strah, tugu, bespomoćnost, sramotu, krivicu i druge slične emocije, koje su u takvom društvu označene kao primarno ženske²⁷.

Sa druge strane, djevojčice se uče da ne ispoljavaju frustraciju, i ne pokazuju ljutnju i bijes – odnosno nije im dozvoljeno da ispolje dostizanje granice trpljenja²⁸. Žena se vrednuje naspram toga da li je ostvarena u ulozi majke, i da li je dovoljno posvećena i požrtvovana svojoj porodici (kako primarnoj tako i sekundarnoj), dok se muškarac vrednuje na osnovu poslovne pozicioniranosti i kupovne moći²⁹.

Ovaj disbalans dovodi do mogućnosti razvijanja ekonomskog, ali i drugih oblika nasilja. Svaki odnos u kome postoji neravnoteža moći nosi potencijal za nasilje, tako i u porodičnim odnosima. Nasilje u porodici, uglavnom, rodno je zasnovano nasilje i vrši se nad ženama. U rijetkim slučajevima se dešava da je nasilje nad muškarcem rodno zasnovano, odnosno da se vrši nad njim samo zato što je muškarac³⁰.

Rodno zasnovano nasilje, posebno nasilje u porodici, i dalje je ozbiljno i uporno pitanje i najekstremnija manifestacija rodne neravnopravnosti u Crnoj Gori³¹.

Definicija RZN po Istanbulskoj konvenciji

---

²⁶B.Vojnović (2021). Šta je rodno nasilje i kako ga prepoznati? Amplitude Magazine. Link:https://amplitudemagazin.com/autor/bojana_vojnovic/

²⁷ Ibid

²⁸ Ibid

²⁹ Ibid

³⁰ Ibid

³¹Izveštaj EK o napretku za Crnu Goru, 2022.godina https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/_

Istanbulska konvencija definiše „rodno zasnovano nasilje nad ženama“ kao nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmjerno utiče na žene³².

Izraz rodno zasnovano nasilje (RZN) koristi se za opisivanje svakog štetnog akta počinjenog nad bilo kojim licem na osnovu socijalno pripisanih/rodnih razlika između muškaraca i žena. Obuhvata djela nanošenja fizičke, seksualne ili mentalne povrede ili patnje ili prijetnje takvim djelima, kao i druge vidove lišavanja slobode. RZN proizilazi iz nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena i sledstvene diskriminacije žena. Iako RZN može da pogađa i žene i muškarce, žene i djevojke su nesrazmjerno više pogođene ovom vrstom nasilja. Rizik od rodno zasnovanog nasilja nad ženama i djevojkama dodatno se povećava u kriznim vremenima. Neke žene i devojke su u većem riziku, poput osoba sa invaliditetom i onih iz LGBTI+ zajednice³³.

Ovaj oblik nasilja proizilazi iz duboko ukorijenjenih socijalnih, ekonomskih i kulturnih normi koje favorizuju muškarce i dječake na štetu žena i djevojčica. Zbog naučenih tradicionalnih uloga, žene postaju „srođene“ i pomirene sa svojim položajem u društvu i porodici, koji nerijetko doživljavaju kao potpuno „prirodan“ položaj, jer je identičan onome koji su imale njihove majke i bake ili prosto kao „sudbinu“ koja ih je zadesila. Ovakav položaj žene u društvu posledično dovodi do opravdavanja svega što žene zbog njega doživljavaju u toku svog života uključujući i nasilje koje trpe one same ili zajedno sa svojom djecom³⁴.

Ne postoji jedan faktor koji može objasniti rodno zasnovano nasilje u našim društvima, već niz faktora doprinosi tome, a njihovo međusobno djelovanje leži u korijenu problema.

Faktori rizika

Nekoliko je ključnih načina na koje nedostatak rodne ravnopravnosti doprinosi nasilju zasnovanom na rodu³⁵:

- Socijalne norme i stereotipi: Tradicionalni rodni stereotipi i očekivanja koja minimiziraju ulogu i sposobnosti žena u društvu mogu doprinijeti percepciji žena kao nižih ili podređenih, što olakšava opravdanje njihovog zlostavljanja i nasilja nad njima;
- Ekonomska zavisnost: Neravnoteža u ekonomskoj moći i prilikama često dovodi do ekonomske zavisnosti žena od muškaraca. Takva zavisnost može otežati ženama da napuste nasilne odnose ili situacije zbog straha od finansijske nesigurnosti;
- Ograničen pristup pravdi: Nedostatak pristupa obrazovanju, zaposlenju i zdravstvenoj zaštiti za žene otežava im da ostvare svoja prava i zaštite se od nasilja;
- Nedovoljna zakonska zaštita: Nedostatak ili neadekvatna primjena zakona koji štite žene od svih oblika nasilja, uključujući fizičko, seksualno i psihološko nasilje, kao i uznemiravanje i diskriminaciju, može doprinijeti kulturi nekažnjivosti.

---

³² Istanbulska konvencija, član. 3d.

³³ UNICEF Srbija, 2020, “Unapređenje zdravstvenog stanja dece izbeglica i migranata” <https://www.unicef.org/serbia/>

³⁴ I. Markulić, & Lubura Ćosić, 2022, Priručnik za mlade o rodno zasnovanom i partnerskom nasilju. UN Women, Krovna organizacija mladih, Mladi protiv nasilja.

³⁵ World Health Organization, 2017. Violence against women. Link: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>

Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost 2021-2025. godine, sa Akcionim planom 2021-2022. godine³⁶, takođe navodi tri ključna faktora niskog nivoa rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori: neefikasna primjena zakona, prisutnost rodni stereotipa i nedovoljno osnaživanje žena i osoba različitih polnih i rodni identiteta.

U nekim društvima, nasilje nad ženama se smatra prihvatljivim ili čak opravdanim u određenim okolnostima, često pod izgovorom "tradicije" ili "discipline". Takvi stavovi omogućavaju i normalizuju nasilje nad ženama.

Obaveze Crne Gore

Istanbulskom konvencijom, države potpisnice preuzimaju niz obaveza s ciljem zaštite žena od svih oblika nasilja i promocije rodne ravnopravnosti.

Crna Gora se obavezala da će u svoje zakonodavstvo, politike i prakse implementirati mjere koje su usklađene sa standardima i preporukama Istanbulske konvencije, demonstrirajući svoju posvećenost borbi protiv nasilja nad ženama i promociji rodne ravnopravnosti.

Obaveze Crne Gore prema Konvenciji obuhvataju prevenciju, zaštitu, procesuiranje i sankcionisanje nasilja. U tom smislu, Crna Gora je dužna da obezbijedi da državni organi i institucije postupaju u skladu sa preuzetim obavezama i sa dužnom pažnjom spriječe, istraže, kazne i obezbijede naknadu za akte nasilja obuhvaćene ovom Konvencijom i drugim međunarodnim dokumentima.

IV Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti – Analiza stanja

Opšti pregled

Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti Crne Gore propisuje uslove i način ostvarivanja prava i obavljanja djelatnosti u oblasti socijalne i dječije zaštite. Zakon definiše različite mjere i programe pomoći koji imaju za cilj da zadovolje osnovne životne potrebe i pruže neophodnu podršku. Socijalna i dječija zaštita je prepoznata kao djelatnost od javnog interesa, što znači da su država i lokalne vlasti odgovorne za njeno sprovođenje. Zakon se posebno fokusira na zaštitu najranjivijih kategorija društva, kao što su djeca bez roditeljskog staranja, djeca sa smetnjama u razvoju, žrtve nasilja, trudnice i samohrani roditelji bez adekvatne porodične podrške.

Cilj zakona nije samo da pruži osnovnu pomoć, već i da podrži ljude u prevazilaženju njihovih problema i osposobi ih za produktivan život. Prevencija je, takođe, važan aspekt zakona, jer se teži sprečavanju pogoršanja situacija kroz pravovremenu pomoć i

---

³⁶ Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021-2025. godine sa Akcionim planom 2021-2022. godine, <https://wapi.gov.me/download-preview/>

intervenciju. Sve ove mjere i programi usmjereni su ka ostvarivanju socijalne pravde i unapređenju kvaliteta života građana/ ki Crne Gore.

Kako bi se uskladio sa Istanbulsom konvencijom, Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti Crne Gore je neophodno dodatno unaprijediti, posebno u pogledu eksplicitnog priznavanja i adresiranja rodno zasnovanog nasilja, poboljšanja resursa i infrastrukture, specijalizovanih usluga, poboljšanja međusektorske saradnje, kao i kontrole rada pružalaca usluga kako bi se osigurala kvalitetna i odgovorna podrška korisnicima/cama. Dalje reforme i prilagođavanja zakona, uzimajući u obzir međunarodne standarde i preporuke, mogu doprinijeti jačanju sistema socijalne zaštite i boljoj zaštiti svih ranjivih grupa u Crnoj Gori.

Izazovi i potreba za unapređenjem

Nedostatak eksplicitnog priznavanja rodno zasnovanog nasilja

Prema izvještaju Evropske komisije o napretku za Crnu Goru za 2023.godinu³⁷, u Crnoj Gori je postignut ograničen napredak u oblasti rodne ravnopravnosti. Izvještaj naglašava nedostatak sistemskog odgovora i postupaka prilagođenih ženama žrtvama nasilja, te ukazuje na ograničen uticaj zakonodavnog okvira zbog nedostatka političke volje da se ovo pitanje postavi među prioritete.

Na Međuvladinoj konferenciji Evropske unije (EU) i Crne Gore, koja je održana u junu 2024. godine, Crna Gora je dobila završna mjerila za zatvaranje poglavlja 23 (pravosuđe i temeljna prava) i 24 (pravda, sloboda i bezbjednost), kako bi mogla da zaključi pregovarački proces. Jedno od završnih mjerila za Poglavlje 23 zahtijeva da kroz reforme u oblasti pravosuđa i temeljnih prava, Crna Gora uspostavi vjerodostojne rezultate u primjeni odredbi o nediskriminaciji, rodnoj ravnopravnosti i suzbijanju rodno zasnovanog nasilja, u skladu sa pravnom tekovinom EU³⁸.

Usklađivanje Zakona sa Istanbulsom konvencijom zahtijeva holistički pristup koji uključuje preventivne mjere, zaštitu i podršku za žrtve, promociju rodne ravnopravnosti i eliminisanje rodno zasnovanog nasilja. Identifikacija i adresiranje oblasti neusklađenosti zahtijeva kontinuiran rad i posvećenost kako na zakonodavnom, tako i na implementacionom nivou.

Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti CG u dijelu „Principi socijalne i dječije zaštite“, član 7. tačka 2. propisuje „zabranu diskriminacije korisnika po osnovu rase, pola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porijekla, seksualne orijentacije, vjeroispovijesti, političkog, sindikalnog ili drugog opredjeljenja, imovnog stanja, kulture, jezika, invaliditeta, prirode socijalne isključenosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili drugog ličnog svojstva“; dok u članu 19. tačka 8., definiše da „porodicu čine bračni, odnosno vanbračni drugovi i djeca (bračna, vanbračna, usvojena i pastorčad) i srodnici u pravoj liniji bez obzira na stepen srodstva, kao i srodnici u pobočnoj liniji uključujući i

³⁷Izvještaj Evroske komisije o napretku za Crnu Goru za 2023.godinu, https://neighbourhoodenlargement.ec.europa.eu/montenegro-report-2023_en (str.48 i 49).

³⁸ Centar za ženska prava, 2024, <https://womensrightscenter.org/>.

druge srodnike koji zajedno žive; dijete koje ne živi u porodici ako je na redovnom školovanju u srednjoj školi, do kraja roka propisanog za to školovanje i bračni drug bez obzira gdje živi“.

Iako Zakon u navedenom članu zabranjuje diskriminaciju po polu, ne prepoznaje diskriminaciju po osnovu roda niti eksplicitno definiše rodno zasnovano nasilje. Ovo predstavlja značajnu pravnu i socijalnu prazninu koja može imati ozbiljne posljedice na zaštitu i podršku žrtvama. Pol i rod nijesu isti koncepti: pol se odnosi na biološke karakteristike, dok se rod odnosi na društveno konstruisane uloge, ponašanja, aktivnosti i attribute koje određeno društvo smatra prikladnim za muškarce i žene³⁹. Nerazlikovanje ova dva pojma može rezultirati zakonskim okvirima koji ne prepoznaju specifične oblike nasilja i diskriminacije koji proizlaze iz rodnih uloga i očekivanja. Rodno zasnovano nasilje kao što je nasilje u porodici, seksualno uznemiravanje, ekonomsko nasilje i drugi oblici nasilja često su povezani sa rodnim ulogama, a ne samo sa biološkim razlikama. Bez jasnih zakonskih odredbi, može biti teško sankcionisati počiniocima rodno zasnovanog nasilja i pružiti žrtvama adekvatnu podršku i zaštitu.

U tom kontekstu, izmjene i dopune Krivičnog zakonika Crne Gore, posebno član 220, predstavljaju važan korak jer prepoznaju i definišu rodno zasnovano nasilje. Ovaj član proširuje definiciju članova porodice ili porodične zajednice tako da uključuje širok spektar odnosa, uključujući bračne i vanbračne supružnike, partnere u zajednici života lica istog pola, partnere u intimnoj vezi, te bivše supružnike i partnere. Takva inkluzivna definicija omogućava sankcionisanje rodno zasnovanog nasilja unutar različitih porodičnih i sličnih odnosa, pružajući potrebnu zaštitu i podršku žrtvama. Stoga je ključno da zakonodavstvo, uključujući i Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti, jasno definiše i prepoznaje oba pojma - pol i rod, kako bi se obezbijedila sveobuhvatna zaštita i podrška za sve žrtve nasilja i diskriminacije.

Dakle, jedan od ključnih nedostataka Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti je *nedostatak eksplicitne definicije i priznanja rodno zasnovanog nasilja*. To znači da Zakon ne pruža jasnu osnovu za razvoj specifičnih mjera i politika koje bi se direktno bavile ovim problemom. Kao rezultat, postoji rizik da mjere zaštite i podrške žrtvama nijesu u potpunosti prilagođene njihovim specifičnim potrebama.

Ograničena specijalizovana podrška

Iako zakon obuhvata široku mrežu usluga socijalne zaštite, postoji potreba za većom specijalizacijom usluga, namijenjenih žrtvama rodno zasnovanog nasilja. To uključuje i nedostatak specijalizovanih skloništa i kriznih centara za žrtve seksualnog nasilja i drugih usluga koje pružaju posebnu podršku potrebnu žrtvama nasilja, u skladu sa članom 22. Istanbulske konvencije.

Države potpisnice su obavezne da osiguraju dostupnost opštih i specijalizovanih usluga kako bi žrtve nasilja imale pristup neophodnoj podršci i resursima potrebnim za njihov

---

³⁹ WHO, Gender, Women and Health: What do We Mean by "Sex" and "Gender", 2014, <https://www.legal-tools.org/doc/a33dc3/>.

oporavak i zaštitu. Specijalizovane usluge su ključne za adekvatan odgovor na nasilje nad ženama i nasilje u porodici, omogućavajući žrtvama da prebrode traumu i ponovo izgrade svoje živote.

Neadekvatno finansiranje

Član 8. Istanbulske konvencije obavezuje članice da osiguraju odgovarajuća finansijska sredstva i ljudske resurse za sprovođenje integrisanih politika, mjera i programa za sprečavanje i borbu protiv svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom, uključujući i one koje sprovode nevladine organizacije i civilno društvo. Eksplanatorni izvještaj uz Istanbulsku konvenciju⁴⁰ pojašnjava da ovaj član ima za cilj osiguranje dodjele odgovarajućih resursa za aktivnosti koje sprovode državne vlasti, kao i relevantne nevladine organizacije. Uzimajući u obzir različite ekonomske okolnosti država članica, autori su ograničili obim ove obaveze na dodjelu odgovarajućih resursa, što znači da resursi moraju biti prikladni za postavljeni cilj⁴¹.

Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti propisano je da se sredstva za obavljanje djelatnosti socijalne i dječije zaštite obezbjeđuju iz budžeta države i opština. Međutim, realizacija usluga često nailazi na prepreke zbog ograničenih finansijskih resursa, što često ograničava dostupnost i kvalitet podrške žrtvama, posebno u manjim zajednicama ili ruralnim područjima.

Problemi u implementaciji zakona

Za efikasnu zaštitu i podršku žrtvama rodno zasnovanog nasilja ključna je saradnja između socijalnih službi, zdravstvenog sistema, pravosudnih organa i policije. Međutim, postoji nesklad između zakonskih odredbi i njihove praktične primjene, uključujući nedostatak obuke među profesionalcima/kama i nedostatak koordinacije između institucija koje pružaju podršku, što u praksi predstavlja značajan problem.

Član 7. Istanbulske konvencije (Sveobuhvatne i koordinisane politike) naglašava potrebu za uključivanjem svih nadležnih aktera, uključujući državne organe, skupštinu, upravu, institucije za zaštitu ljudskih prava i organizacije civilnog društva. Eksplanatorni izvještaj uz Istanbulsku konvenciju⁴², pojašnjava da stav 1. člana 7. Konvencije zahtijeva od država potpisnica da osmisle i implementiraju politike koje obuhvataju mnoštvo mjera koje preduzimaju različiti akteri i agencije. Stav 2. zahtijeva da usvojene politike budu implementirane putem efikasne višesektorske saradnje. Stav 3. poziva na uključivanje svih relevantnih aktera kako bi se osiguralo da stručnost i perspektiva doprinose bilo kojoj politici u ovoj oblasti.

---

⁴⁰ Eksplanatorni izvještaj uz Istanbulsku konvenciju, link:<https://rm.coe.int/>

⁴¹ Ibid

⁴² Ibid

Kao što je navedeno u Nacrtu Strategije razvoja sistema socijalne i dječije zaštite za period od 2024. do 2028. godine sa Akcionim planom za 2024-2025. godinu⁴³, čiji je autor Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije: "Postojeći resursi i akteri u socijalnoj i dječijoj zaštiti nijesu adekvatni kako bi pružali efikasnu i kvalitetnu socijalnu i dječiju zaštitu. Različite analize koje su urađene u prethodnom periodu ukazale su da reformski proces u oblasti socijalne i dječije zaštite podrazumijeva postavljanje korisnika u centar sistema, uspostavljanje novih usluga, uključivanje većeg broja pružalaca usluga i veću ulogu lokalnih samouprava u pružanju usluga. Takođe, neophodno je i uspostavljanje integrisanih usluga, koje su višestruko značajne za zaštitu različitih kategorija korisnika/ca. Obezbjedenje međusektorske saradnje i promocije integrativnog pristupa u pružanju usluga je jedan od ključnih segmenata kvalitetnog funkcionisanja i unapređenja usluga, bez obzira na tip usluge i ciljnu grupu." (Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, 2024.godine).

Ukratko, neadekvatno finansiranje i nedostatak jasnih mehanizama za međusektorsku saradnju značajno ograničavaju efikasnost Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti u Crnoj Gori. Potrebno je poboljšati obuku profesionalaca/ki, uspostaviti jasne protokole za saradnju između institucija i osigurati integrisane usluge koje uključuju sve relevantne sektore. Time bi se poboljšala podrška žrtvama i osigurala usklađenost sa međunarodnim standardima, kao što su oni postavljeni Istanbulsom konvencijom. Samo tako će se postići održiva poboljšanja u sistemu socijalne i dječije zaštite u Crnoj Gori.

Preporuke za finansiranje usluga socijalne zaštite

U analizi „Pravci promjena u neposrednoj budućnosti u programima socijalne i dječije zaštite u Crnoj Gori“⁴⁴, predlaže se da se sa državnog nivoa finansiraju sve usluge smještaja i stanovanje uz podršku, kao usluge koje ujedno obezbjeđuju i njegu i stanovanje, kako bi se olakšalo kretanje novca za korisnikom. Prema ovom konceptu, finansiranje treba da bude obezbijeđeno iz državnog budžeta i za one usluge za koje su zahtjevi za uspostavljanje definisani na nacionalnom nivou, a standardi (i cijene) čvrsto određeni i ne ostavljaju prostor za lokalne inpute i modifikacije.

Pored toga, za usluge za koje je procijenjeno da je primjenjivo mješovito finansiranje, potrebno je da se jasno zakonom definiše koji dio potreba ili koji dio troškova finansira nacionalni, a koji lokalni nivo. Odnos ulaganja može da bude i pitanje pregovora između dva nivoa vlasti, ali zakonom treba da se precizira trajanje dogovora i vremenski period nakon koga dogovor mora da se preispita⁴⁵. Dogovori mogu da budu i asimetrični, kako bi se nerazvijenijim opštinama dodijelio preferencijalni tretman⁴⁶.

---

⁴³ Nacrt Strategije razvoja sistema socijalne i dječije zaštite za period od 2024. do 2028. godine sa Akcionim planom za 2024-2025. godinu je preuzet sa sajta Ministarstva socijalnog staranja, brige o porodici i demografije u toku postupka javne rasprave.

⁴⁴ PRAVCI PROMJENA U PROGRAMIMA SOCIJALNE I DJEČIJE ZAŠTITE U CRNOJ GORI INTEGRATIVNI PRISTUP U SOCIJALNOJ ZAŠTITI: POGLED IZ EU. str.36, 2021, <http://eesp.me/wp->

⁴⁵ Ibid str.39

⁴⁶ Ibid

Jasno definisanje finansijskih obaveza između državnog i lokalnog nivoa je ključno za stvaranje održivog i funkcionalnog sistema socijalne i dječije zaštite. To bi omogućilo bolju raspodjelu resursa, povećalo kvalitet usluga i obezbijedilo poštovanje međunarodnih standarda.

V Analiza pojedinih članova Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti

Član 4 - Cilj socijalne i dječije zaštite

Opšti cilj i kontekst

Istanbulskom konvencijom nije specifično naglašena podjela na različite starosne grupe, kao što su stariji i mladi, u kontekstu pružanja zaštite i podrške. Konvencija se primarno fokusira na sprečavanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici, bez obzira na starost osoba koje su žrtve nasilja. Cilj je osigurati zaštitu i podršku svim žrtvama rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, ne praveći distinkciju na osnovu životne dobi.

Član 4. Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti fokusira se na unapređenje kvaliteta života i osnaživanje pojedinaca i porodica, pružajući posebnu zaštitu djeci, mladima, odraslim i starijim osobama. Posebna pažnja posvećuje se onima bez roditeljskog staranja, osobama sa invaliditetom, žrtvama nasilja, trgovine ljudima, beskućnicima, trudnicama, samohranim roditeljima bez adekvatne podrške.

Iako je član 4. Zakona usmjeren na širok spektar korisnika/ca, nedostaje mu specifično prepoznavanje i integracija rodne perspektive, posebno u kontekstu zaštite žena i djevojaka od rodno zasnovanog nasilja. Istanbulskom konvencijom se ističe važnost osiguranja da mjere zaštite i osnaživanja uključuju rodnu dimenziju, kao i prepoznavanje specifičnih rizika i potreba žena i djevojaka i lica sa invaliditetom.

Implementacija mjera

Države potpisnice moraju osigurati da su žrtve nasilja zaštićene i da im se pruža podrška, što uključuje pristup pravdi, zaštitne mjere i usluge podrške kao što su skloništa, i pravna i psihološka pomoć. „Mjere koje se preduzimaju u cilju pomoći, podrške i zaštite žena žrtava nasilja moraju da budu zasnovane na određenim principima. *Prvo*, sve mjere koje se preduzimaju moraju da budu zasnovane na razumijevanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz rodne perspektive i da budu usmjerene na ljudska prava i bezbjednost žrtve. *Drugo*, mjere moraju da budu zasnovane na integrisanom pristupu, koji podrazumijeva uzimanje u obzir odnosa između žrtava, učinilaca, djece i njihovog šireg društvenog okruženja; nasilje nad ženama ne smije da se posmatra kao izolovani incident izvan šireg konteksta porodičnih i drugih odnosa. *Zatim*, mjere moraju da budu usmjerene na izbjegavanje sekundarne viktimizacije, kao i na osnaživanje i ekonomsku nezavisnost žena žrtava nasilja. *Najzad*, neophodno je predviđanje i preduzimanje mjera koje će odgovarati specifičnim potrebama ugroženih lica, uključujući i djecu žrtve, kao i da te mjere budu dostupne na jednak način. Pored toga, opšte usluge podrške obuhvataju i pravno i

psihološko savjetovanište, finansijsku pomoć, stanovanje, obrazovanje, obuku i pomoć prilikom zapošljavanja i slično⁴⁷.

Opšte i specijalizovane usluge podrške

Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti Crne Gore trenutno ne razlikuje opšte od specijalizovanih usluga. Istanbulska konvencija jasno razdvaja opšte usluge koje se pružaju širokom krugu korisnika/ca od specijalizovanih usluga koje su dizajnirane za specifične potrebe žrtava nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

U Obrazloženju uz Istanbulsku konvenciju navodi se da se opšte usluge podrške odnose na pomoć koju nude državni organi, kao što su službe socijalne zaštite, službe zdravstvene zaštite i službe za zapošljavanje, koje pružaju dugoročnu pomoć i nijesu isključivo namijenjene ženama žrtvama nasilja, već služe opštoj populaciji. S druge strane, Konvencija postavlja zahtjev pred državu da obezbijedi dobro opremljen sektor za pružanje specijalizovanih usluga. Cilj takve specijalizovane podrške jeste da se obavi kompleksan zadatak osnaživanja žrtava kroz odgovarajuću podršku i pomoć prilagođenu njihovim specifičnim potrebama⁴⁸. Iako ove usluge mogu biti vođene ili finansirane od strane državnih vlasti, velika većina specijalizovanih usluga je ponuđena od strane nevladinih organizacija⁴⁹.

Istanbulska konvencija pruža smjernice i standarde za niz službi podrške, praveći razliku između opštih i specijalizovanih usluga.

Konvencija, prvo, ukazuje na neke opšte obaveze država u vezi sa pružanjem zaštite i podrške žrtvama⁵⁰.

Opšte usluge podrške

Opšte usluge podrške odnose se na pomoć koja se pruža širokom krugu korisnika/ca kao što su socijalne usluge, zdravstvene usluge i usluge zapošljavanja, koje nijesu specifično osmišljene za pomoć žrtvama nasilja. Prema članu 20. Konvencije, države ugovornice će preduzeti: neophodne zakonodavne odnosno druge mjere kako bi obezbijedile da žrtve imaju pristup uslugama koje omogućavaju njihov oporavak od nasilja. Ove mjere treba da obuhvataju, kada je to neophodno, usluge kao što su pravno i psihološko savjetovanište, finansijsku pomoć, stanovanje, obrazovanje, obuku i pomoć prilikom zapošljavanja (stav 1). Države su obavezne da preduzmu zakonodavne i druge mjere kako bi obezbijedile žrtvama pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama, kao i da osiguraju adekvatnu opremljenost ovih službi i obučenost zaposlenih za pomoć žrtvama i upućivanje na odgovarajuće službe (stav 2).

---

⁴⁷ Rodna ravnopravnost u Srbiji: stanje i perspective, Dr Sanja Čopić <http://institutesr.iksi.ac.rs/>

⁴⁸ D. Pešić, 2016, ZAŠTITA I PODRŠKA ZA ŽENE SA ISKUSTVOM NASILJA, <https://www.womenngo.org.rs/publikacije/>

⁴⁹ Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence <https://rm.coe.int/>

⁵⁰ Istanbulska konvencija - član 18 (Opšte obaveze)

Države se obavezuju da preduzmu mjere kako bi obezbijedile sprečavanje daljeg nasilja, te zaštitile žrtve od ponavljanja nasilja (član 18, stav 1). Sistemi zaštite treba da budu zasnovani na efikasnoj saradnji svih državnih institucija i nevladinih organizacija (stav 2). Sve mjere zaštite i podrške žrtvama moraju biti usmjerene na izbjegavanje sekundarne viktimizacije i osnaživanje žrtava, kao i omogućavanje pristupa uslugama bez uslovljavanja podnošenja prijave ili svjedočenja protiv počinioca.

Specijalizovane usluge podrške

Specijalizovane usluge su one koje su posebno dizajnirane da odgovore na potrebe žrtava nasilja nad ženama i nasilja u porodici. One su usmjerene na rješavanje specifičnih problema s kojima se žrtve suočavaju, pružajući specijalizovanu podršku i pomoć koja je prilagođena individualnim potrebama.

Istanbulska konvencija u članu 22. naglašava neophodnost specijalizovanih usluga podrške žrtvama, uključujući neposredne kratkoročne i dugoročne specijalizovane usluge podrške za sve žrtve. Ove usluge uključuju odgovarajuće i lako dostupne sigurne kuće (član 23), SOS telefone (član 24), krizne centre za slučajeve silovanja i seksualnog nasilja (član 25), te zaštitu i podršku za djecu svjedoke nasilja (član 26).

Ove mjere imaju za cilj da pruže sveobuhvatnu i lako dostupnu podršku koja omogućava žrtvama da se oporave i reintegrišu u društvo, istovremeno obezbjeđujući njihovu sigurnost i zaštitu njihovih prava.

Djeca – svjedoci nasilja

S obzirom na to da naše zakonodavstvo ne prepoznaje djecu/svjedoke nasilja kao žrtve nasilja, neophodno je u Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti uvesti kategoriju djeteta koje je svjedok nasilja, odnosno posredna žrtva, u skladu sa članom 26. Istanbulske konvencije (Zaštita i podrška za djecu svjedoke). Članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno druge mjere, kako bi osigurale da se prilikom pružanja usluga zaštite i podrške žrtvama, vodi računa o pravima i potrebama djece, svjedoka svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom (stav 1). Mjere u skladu s ovim članom uključuju psihosocijalno savjetovanje primjereno uzrastu djece svjedoka svih vidova nasilja obuhvaćenih Konvencijom, a dužna pažnja poklanja se najboljem interesu djeteta (stav 2).

Djeca imaju pravo na posebne zaštitne mjere s obzirom na njihovu ranjivost. Dijete se smatra žrtvom nasilja i ako je prisustvovalo nasilju izvršenim nad drugim članom porodice, čime se naglašava važnost zaštite djece ne samo od direktnog fizičkog nasilja, već i od traumatičnih iskustava kao što je svjedočenje nasilju. Na taj način sugerišu da djeca koja su svjedočila nasilju budu prepoznata kao žrtve, nezavisno od toga jesu li direktno bila izložena fizičkom nasilju. Djeca koja posmatraju nasilje u porodici, nijesu samo „pasivni posmatrači“, već žrtve u pravom smislu te riječi⁵¹.

---

⁵¹ P. Vojvodić, “Nasilje u porodici: Deca kao pasivni posmatrači”, <https://www.psihocentrala.com/>.

Osim toga, djeca su u većoj opasnosti da ponove ciklus kao odrasli tako što će se upustiti u nasilničke veze ili će i sama postati nasilnici⁵². Istraživanja su pokazala da djeca koja svjedoče o napadima jednog roditelja na drugog u kući često razvijaju emocionalne probleme, poremećaje kognitivnog funkcionisanja i prihvataju stavove o nasilju koje treba dugoročno rješavati⁵³.

Prepoznavanje djece kao žrtava zbog svjedočenja nasilju važan je korak u širenju zaštite i pružanju potrebne pomoći. Istanbulska konvencija kroz svoje odredbe naglašava ne samo potrebu za direktnom zaštitom od fizičkog nasilja, već i za podršku onima koji su indirektno pogođeni nasilnim ponašanjem u porodici. Time se promoviše sveobuhvatna briga o mentalnom i emocionalnom zdravlju djece u okruženju koje bi trebalo biti sigurno i podsticati njihov razvoj.

Specijalizovane usluge za djecu svjedoke nasilja

Prema Konvenciji, države potpisnice su obavezne da preduzmu mjere kako bi zaštitile i podržale djecu koja su bila svjedoci nasilja⁵⁴. Specijalizovane usluge za djecu svjedoke nasilja uključuju: prepoznavanje prava djeteta, specijalizovanu psihološku podršku i druge potrebne mjere kako bi se umanjile emocionalne i psihološke posljedice takvih iskustava.

Ove mjere su osmišljene da obezbijede da djeca koja su svjedočila nasilju dobiju potrebnu podršku i zaštitu, uključujući psihološku pomoć i podršku, kao i da su ustanove koje pružaju pomoć djeci opremljene i osposobljene za specifične potrebe djece žrtava nasilja.

Lica sa invaliditetom (OSI)

Konvencija o pravima lica sa invaliditetom⁵⁵ naglašava da su djevojčice i žene sa invaliditetom izložene višestrukoj diskriminaciji i traži od država da preduzmu mjere za ravnopravno ostvarivanje njihovih prava i sloboda. Konvencija propisuje da će države potpisnice preduzeti mjere za sprečavanje eksploatacije, nasilja i zlostavljanja, obezbeđujući licima sa invaliditetom, njihovim porodicama i starateljima odgovarajuće oblike asistencije i podrške. Ovo uključuje pružanje informacija i edukacije o tome kako da izbjegnu, prepoznaju i prijave slučajeve eksploatacije, nasilja i zlostavljanja. Države potpisnice osiguraće da usluge zaštite vode računa o invalidnosti, rodu i uzrastu osoba.

Istanbulska konvencija, članom 4 (Osnovna prava, princip jednakosti i nediskriminacije)⁵⁶, obavezuje države da obezbijede mjere zaštite prava žrtava, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, kao što su: pol, rod, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili neko

---

⁵²Priručnik za socijalne radnike kao pružaoce pomoći žrtvama nasilja u porodici/OEBS <https://www.osce.org/files/f/documents/>

⁵³ Jeffrey L. Edleson, 2018, VAW Net, Problemi povezani s djecom svjedocima nasilja u porodici, (dostupno na http://vawnet.org/sites/default/files/materials/files/2016-09/AR_Witness.pdf i posljednji pristup 11. januara 2018.), <https://www.gov.me/dokumenta/>.

⁵⁴ Istanbulska konvencija, član 26.

⁵⁵ Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom, ("Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori", br. 002/09 od 27.07.2009, (član 3)

⁵⁶ Član 4.tačka 3.IK

drugo mišljenje, nacionalno odnosno društveno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje, seksualno opredjeljenje, rodni identitet, uzrast, zdravstveno stanje, invaliditet, bračno stanje, status migranta ili izbjeglice, odnosno neki drugi status.

Crna Gora, kao potpisnica međunarodnih dokumenata poput Konvencije o pravima lica sa invaliditetom i Istanbulske konvencije, mora obezbijediti sveobuhvatne mjere zaštite i podrške za lica sa invaliditetom, posebno djevojčice i žene, kako bi spriječila diskriminaciju, eksploataciju i nasilje, te osigurala ravnopravnost i poštovanje njihovih prava i sloboda.

Višestruka diskriminacija i povećani rizik od nasilja nad ženama sa invaliditetom

Žene i djevojke sa invaliditetom često se suočavaju s višestrukim oblicima diskriminacije i većim rizikom od nasilja, uključujući seksualno nasilje. Strah od seksualnog uznemiravanja posebno je visok kod djevojaka i mlađih žena, kao i kod neudatih žena. To je jedini oblik kriminaliteta kojeg se žene sa invaliditetom značajno više plaše nego žene bez invaliditeta⁵⁷. Žene sa invaliditetom posebno su ranjive i često se suočavaju s nasiljem od strane partnera, članova porodice, njegovatelja, ličnih asistenata, kolega na poslu, poslodavaca i zaposlenih u institucijama⁵⁸.

Specifični oblici nasilja nad ženama sa invaliditetom

Nasilje nad ženama sa invaliditetom može poprimiti specifične oblike: uskraćivanje pomagala - oduzimanje ili uskraćivanje pristupa potrebnim pomagalima (npr. invalidska kolica, slušni aparati, Brajeva pomagala)⁵⁹, uskraćivanje vode i hrane (emocionalno zanemarivanje), ekonomsko nasilje - kontrola ili zloupotreba finansijskih resursa lica sa invaliditetom (OSI), prinudna sterilizacija - izvođenje sterilizacije bez slobodnog i informisanog pristanka. Lice sa invaliditetom može biti podvrgnuto medicinskim

---

⁵⁷S. Konstantinović Vilić, N. Petrušić, K. Beker, N. Žunić, 2023, Nasilje nad ženama u javnom-prostoru, <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-02/>,

⁵⁸ Ibid

⁵⁹ “Osobu sa invaliditetom partner je tukao i do te mere ponižavao da se dešavalo da je nakon batina, izvuče iz kolica i ostavi van kuće. – U početku veze, u kojoj je jedan od supružnika osoba sa invaliditetom, sve je u redu, do sklapanja braka i zajedničkog života, kada u određenom trenutku jedno od njih, u ovom slučaju muškarac, uvidi da ne može ili ne želi dalji suživot sa takvom osobom (OSI). Sada ga je i sramota što je odabrao devojkicu sa invaliditetom (u kolicima). Od malih razmirica počinje, da bi se stvari komplikovale i pod uticajem okruženja koje deluje loše na situaciju. Pre toga, oni su se savršeno slagali tokom vanbračne veze koja je trajala oko tri godine, bez obzira što je ona nepokretna. Kada je zatrudnela sklopljen je brak. Veći deo obaveza, oko deteta, ali i oko supruge je sada na njemu. Mislim da je tu došlo do neke psihičke presiye gde njegovi roditelji, posebno majka, prave pogrešne korake. Počela je da priča protiv tadašnje snaje, da mu nije trebala takva nego bolja.. Brak je praktično na početku i tu već počinje nasilje, od prvog šamara, svađa, izbacivanja supruge iz kolica, a bilo je i modrica. Sve dok je njen rođeni brat nije zatekao na stepenicama bez kolica. Napolju je bila zima, ona samo u nekom ogrtaču. Modra, dakle tučena i izbačena napolje. Komšije su znale šta se dešava, ali niko nije reagovao niti prijavljivao nasilje. Prijavio ga je na kraju njen brat i mislim da je on čak i osuđen na neku kaznu zatvora – seća se D.M. i dodaje da to nažalost nije usamljen slučaj za koji ona zna. Ipak, njena prijateljica je imala podršku roditelja koji su oduvek imali dobar odnos sa svojom ćerkom pa su joj pružili podršku nakon svega. Većina pak, nije te sreće...“ <https://www.osi-press.com/2018/11/11/nasilje-nad-osobama-sa-invaliditetom-drustveno-nevidljivi-problem/>

procedurama bez svog znanja ili bez objašnjenja svrhe i posledica takvih procedura. Može se raditi o sterilizaciji koja je sprovedena bez njihovog izričitog pristanka ili razumijevanja.

Istraživanje Saveza slijepih Crne Gore, „Nasilje – društveni problem koji se ne smije ignorisati”⁶⁰, pokazuje da su žene sa invaliditetom, prvenstveno žene s intelektualnim smetnjama ili psiho-socijalnim problemima, u velikoj mjeri lišene prava na zasnivanje porodice i na tjelesni integritet; odluke o sterilizaciji i abortusu donose se bez njihovog znanja ili informisanog pristanka.

Drugi oblici nasilja nad licima, naročito ženama sa invaliditetom koje treba prepoznati uključuju: fizičko nasilje (fizičko zlostavljanje); psihičko nasilje (vrijeđanje, zastrašivanje); seksualno nasilje (nepoželjni kontakti); socijalno nasilje (izolacija); nasilje putem interneta (neovlašćeno slanje fotografija). Pored toga, specifični oblici nasilja uključuju uskraćivanje lijekova ili davanje prekomjernih doza sedativa, isključivanje kolica iz struje, ili stavljanje opasnih prepreka na put žena sa oštećenjem vida⁶¹.

Ovi specifični izazovi ukazuju na potrebu za dodatnom pažnjom i specijalizovanim pristupom u pružanju zaštite i podrške ženama sa invaliditetom koje su izložene nasilju.

Specijalizovane usluge i personalna asistencija za lica sa invaliditetom

U skladu sa preporukama Istanbulske konvencije, potrebno je obezbijediti dostupnost specijalizovanih usluga koje uključuju pristupačnost i komunikacijsku podršku, kao i obezbijediti da su zaštitne mjere prilagođene posebnim potrebama lica sa invaliditetom. Usluga personalne asistencije, koja bi se ad hoc angažovala kada se lice sa invaliditetom nađe u skloništu, pomaže u prevazilaženju prepreka pružanjem direktno prilagođene podrške. To može uključivati pomoć u svakodnevnim aktivnostima, komunikacijsku podršku, pokretljivost unutar skloništa i pristup terapijskim i zdravstvenim uslugama.

Implementacija usluge personalne asistencije može biti *ad hoc angažman*: personalni asistenti mogu biti angažovani na zahtjev, obezbjeđujući da lica sa invaliditetom dobiju potrebnu podršku čim se nađu u skloništu. Asistenti bi trebali da prođu specifične obuke za rad s licima sa invaliditetom, uključujući osnovne tehnike komunikacije za lica s oštećenjem sluha ili vida, kao i metode pomoći u mobilnosti. Personalni asistenti bi trebali da rade u koordinaciji s drugim sklonišnim i savjetodavnim uslugama kako bi obezbijedili integrisani pristup koji zadovoljava sve potrebe lica sa invaliditetom. Ova usluga ne samo da pomaže u premošćavanju fizičkih i komunikacijskih prepreka, već i obezbjeđuje da svaka žrtva nasilja, bez obzira na svoje fizičke sposobnosti, može pristupiti potrebnoj zaštiti i podršci.

Ova integrisana podrška obezbjeđuje sveobuhvatnu zaštitu i podršku za sve žrtve nasilja, bez obzira na njihove fizičke sposobnosti, čime se doprinosi izgradnji inkluzivnijeg i pravednijeg društva.

---

⁶⁰ STRATEGIJA ZA ZAŠTITU LICA S INVALIDITETOM OD DISKRIMINACIJE I PROMOCIJU JEDNAKOSTI 2022-2023, <https://www.gov.me/dokumenta/>

⁶¹ Ibid

Da bi se član 4. Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti uskladio sa Istanbulskom konvencijom, potrebno je izvršiti određene izmjene i dopune koje će obezbijediti prepoznavanje i adekvatnu zaštitu svih ranjivih grupa, sa posebnim naglaskom na specifične potrebe djece svjedoka nasilja i lica sa invaliditetom, uvodeći pod/kategoriju rodno zasnovanog nasilja po svim kategorijama lica već navedenih u članu 4. ovog zakona.

Član 5 - Lica koja ostvaruju prava

Član 5. Zakona omogućava ostvarivanje prava iz socijalne i dječije zaštite crnogorskim državljanima, strancima sa privremenim ili stalnim boravkom, azilantima i strancima pod supsidijarnom zaštitom. Izuzetno, osobe koje ne spadaju u ove kategorije, a nalaze se u posebnim okolnostima i socijalnom riziku, imaju pravo na jednokratnu novčanu pomoć i uslugu privremenog smještaja.

Istanbulska konvencija zahtijeva da sve žene žrtve nasilja i njihova djeca imaju pristup opštim i specijalizovanim službama podrške.

Postoje grupe žena i djece koje su žrtve višestruke diskriminacije i kojima prijete opasnost da se suoče sa preprekama u pristupu uslugama ili su čak isključene iz njih⁶². Neke od grupa koje se često suočavaju sa problemima isključenosti su: žene i djeca sa invaliditetom, uključujući žene sa poteškoćama u učenju; manjinske etničke žene kao što su Romkinje; žene migrantkinje, posebno migrantkinje bez dokumenata; žene izbjeglice i azilantkinje; lezbejske i transrodne žene⁶³.

„Da niko ne ostane zaboravljen/ostavljen“ je princip i slogan ciljeva Ujedinjenih nacija za održivi razvoj (COR) u Agendi 2030. Ne ostavljati žene i nijedno dijete, takođe, je cilj kada je riječ o pružanju osnovnih usluga žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici. To zahtijeva da kreatori politike i pružaoci usluga moraju da postave pitanja: Postoje li grupe žena i djece kojima je isključen pristup uslugama podrške? Ako je odgovor da: Koje su grupe isključene i zašto? Koje su moguće negativne posljedice takve prakse? Koje mjere treba preduzeti za uklanjanje barijera? (WAVE, 2017).⁶⁴

Da bi se član 5. Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti u Crnoj Gori uskladio sa međunarodnim standardima i Istanbulskom konvencijom, i da niko ne bi bio zaboravljen ili ostavljen, posebna pažnja treba da bude, osim već navedenih ovim članom, posvećena i sljedećim grupama:

1. Ženama strankinjama (migrantkinjama i izbjeglicama) koje su pretrpjele nasilje - koje mogu ostati bez boravišta usljed raskida braka/partnerstva prije isteka propisanog roka za dobijanje boravišta. Prema članu 59. Istanbulske konvencije, treba im omogućiti zaštitu dok traje postupak regulisanja statusa u Crnoj Gori. Mjere zaštite treba da uključe usluge prevođenja na maternji jezik, pravnu pomoć

---

⁶² R. Logar i A. Qosaj-Mustafa, “Smernice za kvalitet skloništa za žrtve nasilja nad ženama i nasilja u porodici”, 2021, https://wave-network.org/wp-content/uploads/Shelter_Guideline_SRB

⁶³ Ibid

⁶⁴ Ibid

u vezi sa statusom boravka i sigurne kuće koje uzimaju u obzir kulturne i druge potrebe.

2. Licima bez državljanstva - Strani državljani koji se zateknu na teritoriji Crne Gore, a nalaze se u stanju socijalne potrebe, trebaju biti prepoznati u zakonu. To je posebno važno za manjinske grupe kao što su Egipćani i Romi, a posebno za žene iz ovih zajednica koje trpe višestruku diskriminaciju.
3. Partnerima/kama u zajednici života lica istog pola - Shodno Zakonu o životnom partnerstvu lica istog pola, partneri u istopolnim zajednicama treba da imaju ista prava i pristup socijalnim i dječijim uslugama kao i heteroseksualni parovi. To uključuje pravo na socijalnu zaštitu i sve druge beneficije predviđene zakonom. Iako Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti zabranjuje diskriminaciju na osnovu pola i seksualne orijentacije, Zakon ne spominje konkretno lica istog pola u smislu usluga socijalne zaštite. Ovo stvara nejasnoće i potrebu za dodatnim pojašnjenjima kako bi se obezbijedila ravnopravna prava i pristup uslugama za sve građane/ke, bez obzira na seksualnu orijentaciju.
4. LGBTIQ+ osobama i osobama s različitim rodnim identitetima - LGBTIQ+ osobe (lezbejke, biseksualci/ke, transrodne osobe, intersex, queer, questioning i "plus" što predstavlja druge identitete u spektru), kao i osobe sa drugim rodnim identitetima (npr. agender, adamas gender, bigender, boyflux, caelgender, demifluks, epicene, femfluid), kojih prema dostupnim podacima ima oko 72. U Zakonu o socijalnoj i dječijoj zaštiti potrebno je uvesti sve do sada poznate rodne identitete kako bi se preduprijedili problemi u pružanju zaštite i podrške osobama koje se identifikuju na različite načine. Na ovaj način, zakon bi postao inkluzivniji i omogućio bi da svaka osoba, bez obzira na svoj identitet, dobije adekvatnu zaštitu i podršku u skladu sa svojim specifičnim potrebama. Osim toga, zakonodavstvo bi pokrilo sve moguće scenarije i identitete, eliminišući rizik od pravnih praznina koje bi mogle ostaviti neke osobe nezaštićenima. Ovo unapređenje zakona ne samo da pruža pravnu sigurnost i zaštitu svim građanima, već i jača povjerenje u pravni sistem, promovišući jednakost i pravdu za sve. Takođe, to bi olakšalo institucijama da pruže ciljanu pomoć i podršku, čime se unapređuje kvalitet života i doprinosi osnaživanju pojedinaca i zajednica.

Usklađivanjem člana 5. Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti sa međunarodnim standardima i Istanbulskom konvencijom, Crna Gora će obezbijediti sveobuhvatnu zaštitu i podršku svim grupama, bez obzira na njihov pravni status, rodni identitet ili seksualnu orijentaciju.

Član 7 - Principi socijalne i dječije zaštite

Član 7. Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti uključuje principe kao što su uvažavanje integriteta i dostojanstva korisnika/ca, zabranu diskriminacije, informisanje o pravima, individualni pristup i aktivno učestvovanje korisnika/ca u odlučivanju o zaštiti. Da bi se Zakon uskladio sa Istanbulskom konvencijom, potrebno je naglasiti zaštitu od rodno zasnovanog nasilja, osigurati posebnu podršku žrtvama nasilja i uključiti aktivno i kontinuirano finansiranje usluga, kako bi se obezbijedila održivost i dostupnost potrebnih usluga u lokalnim zajednicama.

Propisi o uslugama socijalne i dječije zaštite nijesu jasni u pogledu pogledu finansijskih obaveza i stepena centralizacije socijalnih usluga. Na osnovu relevantnih propisa, socijalne usluge se mogu finansirati iz opštinskih budžeta, a nedostajuća sredstva osiguravaju se iz državnog budžeta. Ova nejasna definicija dovela je do nesigurnosti u pogledu obaveza države i opština, a ne postoji propisan minimalni set usluga na lokalnom nivou. Usled velikog administrativnog opterećenja i često visokih fiksnih troškova koji proističu iz pružanja usluga socijalne i dječije zaštite, opštine se često radije opredjeljuju da porodicama pružaju jednokratnu novčanu pomoć⁶⁵. Odgovornost za finansiranje usluga smještaja je jasno definisana i pripada centralnom nivou, dok neke opštine pružaju dodatne usluge i oslanjaju se na zajedničko snošenje troškova. Ukupno 24 centra i područne jedinice za socijalni rad, koji su u nadležnosti Ministarstva socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, upravlja većinom usluga i vrši upućivanje na te usluge. Nerazjašnjene obaveze oko finansiranja i odgovornosti za pružanje usluga stvaraju probleme za pružaoce usluga van javnog sektora koji investiraju u dobijanje neophodnih licenci, dok su pravila i finansiranje nejasni i ne postoje višegodišnji ugovori⁶⁶.

Istanbulskom konvencijom se od država potpisnica zahtijeva da preduzmu sve neophodne zakonske i druge mjere kako bi osigurale efikasnu prevenciju i borbu protiv svih oblika nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Ovo uključuje obavezu država da aktivno i kontinuirano finansiraju mjere i programe usmjerene na ove ciljeve.

Aktivno finansiranje predstavlja jedan od ključnih elementa u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, obezbjeđujući da su finansijska sredstva dostupna za podršku žrtvama i prevenciju nasilja u porodici, kao i rodno zasnovanog nasilja. Ovo uključuje, na primjer, finansiranje od strane države specifičnih programa i usluga koje imaju za cilj prevenciju rodno zasnovanog nasilja i zaštitu žrtve, finansiranje kriznih centara, javnih kampanja protiv nasilja, podršku za skloništa i SOS usluge, kao i usluge psihološke, pravne i medicinske podrške. U cilju realizacije ovih planova neophodna je međusektorska saradnja, uz kontinuiranu kontrolu trošenja sredstava i postignutih rezultata.

Kontinuirano finansiranje znači da sredstva treba redovno, kontinuirano izdvajati (Država treba da definiše posebne budžetske stavke koje su posvećene ovim ciljevima, kako bi se osigurala njihova vidljivost i prioritet u državnom finansiranju) kako bi se obezbijedila kako dostupnost, tako i održivost svih planiranih usluga u cilju prevencije rodno zasnovanog nasilja i pružanja podrške žrtvama.

Finansijska podrška mora biti dostupna organizacijama civilnog društva, koje igraju ključnu ulogu u pružanju specijalizovanih usluga za žrtve i u sprovođenju programa prevencije (član 9 IK). Ženske NVO igraju značajnu ulogu u osiguravanju da države zaista ispunjavaju svoje obeveze prema Istanbulskoj konvenciji. Izdvajanje održivog finansiranja za ženske nevladine organizacije u regionu Zapadnog Balkana i Turske u konačnom vodi

---

⁶⁵SOCIJALNA ZAŠTITA U CRNOJ GORI Situaciona analiza, (UNICEF 2021b)

<https://www.unicef.org/montenegro/>

⁶⁶ Ibid, (UNICEF 2021a).

osnaživanju preživjelih i boljoj podršci u skladu sa standardima Istanbulske konvencije⁶⁷. Procjene GREVIO-a ukazuju na oskudnu/nedovoljnu podršku država specijalizovanim ženskim NVO uslugama za žrtve različitih oblika nasilja koji su prepoznati Konvencijom, i takođe, određenu zavisnost od međunarodnih donatora⁶⁸.

GREVIO je, takođe, preporučio razvoj odgovarajućih mogućnosti finansiranja, kao što su dugoročni grantovi zasnovani na transparentnim procedurama, kako bi se osigurali održivi nivoi finansiranja za ženske NVO koje upravljaju specijalizovanim službama podrške za žene žrtve svih oblika nasilja⁶⁹.

Širok spektar finansiranih aktivnosti u skladu sa Istanbulskom konvencijom obuhvataju:

- **Prevenciju:** uključuje finansiranje kampanja podizanja svijesti, obrazovnih programa za škole i širu zajednicu, obuku profesionalaca i razvoj politika za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja⁷⁰;
- **Zaštitu:** uključuje finansiranje infrastrukture i usluga kao što su sigurne kuće, krizni centri, pravne usluge i hitna medicinska pomoć za žrtve⁷¹;
- **Podršku:** uključuje dugoročne usluge savjetovanja, psihološke podrške, pomoć u zapošljavanju i reintegraciju žrtava u društvo⁷².

Primjeri dobre prakse za finansiranje usluga na nacionalnom i lokalnom nivou

Finansiranje specijalizovanih usluga varira među evropskim državama. Dok mnoge zemlje zapadne Evrope imaju široku pokrivenost uslugama koje finansira država, sigurne kuće i druge usluge podrške u istočnoj i jugoistočnoj Evropi često se finansiraju međunarodnim donatorskim sredstvima, što je vremenski ograničeno i ne obezbjeđuje održivost usluga⁷³.

Austrija se izdvaja po efikasnom i sveobuhvatnom sistemu zaštite žena od nasilja, uključujući mrežu interventnih centara protiv nasilja (Intervention Centers against Violence in the Family/Anti-Violence Centers). Ovi centri pružaju podršku žrtvama i njihovoj djeci, preduzimaju pravne i socijalne mjere za prevenciju nasilja, i karakteriše ih proaktivni pristup. Interventni centri blisko sarađuju sa kancelarijama socijalnog rada kako bi se osigurala brza socijalna pomoć. Pored interventnih centara, Austrija ima mrežu ženskih skloništa, SOS telefona i savjetovališta za žene žrtve nasilja, uključujući i savjetovališta protiv seksualnog nasilja. Skloništima upravljaju ženske nevladine

---

⁶⁷ Women against violence europe (WAVE), 2022, "Obećavajuće prakse uspostavljanja i pružanja specijalizovanih usluga podrške ženama sa iskustvom seksualnog nasilja Pregled propisa i praksi za ženske nevladine organizacije i donosioce odluka u regiji Zapadnog Balkana i Turske" <https://cssplatform.org/wp-content/uploads/>.

⁶⁸ Ibid

⁶⁹ OEBS, 2019, "DOBROBIT I BEZBJEDNOST ŽENA", <https://www.osce.org/files/f/documents/>.

⁷⁰ Istanbulska konvencija, Poglavlje III

⁷¹ Istanbulska konvencija, Poglavlje IV

⁷² Istanbulska konvencija, Poglavlje IV

⁷³ D. Pešić, 2016, "ZAŠTITA I PODRŠKA ZA ŽENE SA ISKUSTVOM NASILJA", Autnomni ženski centar, Beograd, <https://www.womenngo.org.rs/>

organizacije, a sredstva za njihovo djelovanje obezbjeđuju se u potpunosti iz državnog budžeta⁷⁴.

S druge strane, Grad Beč finansira četiri ženska skloništa i savjetovališta (counselling centre), s godišnjim budžetom od nekoliko miliona eura. U Beču, žene koje napuštaju skloništa za žrtve nasilja mogu dobiti pomoć u stambenom zbrinjavanju kroz lokalne stambene programe. Grad Beč obezbjeđuje sredstva za privremeni smještaj i saraduje s različitim agencijama kako bi se ženama osigurao dugoročni stambeni prostor. Beč pruža podršku ženama u prevazilaženju siromaštva i zapošljavanju. Grad finansira usluge zapošljavanja i obrazovanja putem Bečkog fonda za promociju zapošljavanja (WAFF). Ove usluge uključuju pomoć ženama u pronalaženju posla i priznavanju profesionalnih kvalifikacija, čime se omogućava njihova ekonomska nezavisnost i dugoročna sigurnost⁷⁵.

Ovi centri i skloništa pružaju sveobuhvatnu podršku žrtvama nasilja, što uključuje prevenciju siromaštva, rješavanje stambenih pitanja, priznavanje profesionalnih kvalifikacija iz zemalja porijekla i podršku migrantkinjama⁷⁶.

Gradske vlasti Berlina (Savezna Republika Njemačka) obezbjeđuju značajan dio sredstava za krizne centre. To uključuje finansiranje operativnih troškova, plata za osoblje i programe podrške, dok Ministarstvo za porodicu, starije osobe, žene i mlade obezbjeđuje dodatna sredstva za programe psihosocijalne i pravne podrške žrtvama nasilja⁷⁷.

Ovaj pristup obezbjeđuje da žrtve nasilja ne samo dobiju trenutnu pomoć, već i dugoročnu podršku koja im omogućava da se oporave i reintegrišu u društvo.

U svakom slučaju, članom 7. treba obuhvatiti princip aktivnog i kontinuiranog finansiranja, aktivnosti prevencije, zaštite i podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Ovo uključuje obavezno obezbjeđenje neophodnih finansijskih sredstava za implementaciju i održavanje programa i usluga koji su usmjereni na borbu protiv rodno zasnovanog nasilja, zaštitu žrtava i njihovu socijalnu reintegraciju, u skladu sa međunarodnim obavezama i standardima. Članovi 8. i 9. Istanbulske konvencije posebno naglašavaju potrebu za finansiranjem preventivnih mjera, kao i zaštite i podrške žrtvama, što je komplementarno sa principom aktivnog i kontinuiranog finansiranja.

Ove mjere bi obezbijedile održivost i dostupnost potrebnih usluga, promovisale inkluzivnost i ravnopravnost, te jačale povjerenje u pravni sistem i unapređivale kvalitet života svih građana/ki.

Član 21 - Materijalno obezbjeđenje

Član 21. Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti definiše uslove pod kojima pojedinci i porodice mogu ostvariti pravo na materijalno obezbjeđenje, što predstavlja ključni element

---

⁷⁴ Ibid

⁷⁵ Ibid

⁷⁶ Ibid

⁷⁷ Ibid

socijalne sigurnosti usmjeren na podršku osobama u stanju socijalne potrebe. Cilj je smanjenje socijalne isključenosti i promovisanje jednakih mogućnosti, u skladu sa principima socijalne pravde i ljudskih prava.

Istanbulska konvencija, iako ne precizira detalje o distribuciji materijalnog obezbjeđenja, postavlja široke principe za zaštitu i podršku žrtvama rodno zasnovanog nasilja, uključujući finansijsku podršku.

Kako bi se Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti uskladio sa Istanbulskom konvencijom, posebno u kontekstu podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja, potrebno je jasno propisati i zaštititi prava korisnika/ca koji su, zbog nasilja u porodici, napustili bračne, vanbračne ili istopolne zajednice. Ovo uključuje garantovanje materijalnog obezbjeđenja direktno žrtvi, bilo kao pojedincu/ki ili samohranom roditelju.

Nakon donošenja Zakona o životnom partnerstvu lica istog pola⁷⁸, potrebno je proširiti prava na materijalno obezbjeđenje i na lica koja su napustila ovakva partnerstva usled nasilja.

Ova mjera je posebno važna u situacijama gdje je jedan/a od supružnika ili partnera nosilac prava na materijalno obezbjeđenje. U slučaju razvoda ili raskida partnerstva, materijalno obezbjeđenje obično ostaje kod onoga ko je prvobitno bio nosilac prava, što može ostaviti drugog partnera/ku, bez značajne materijalne podrške. Ovo može dodatno pogoršati situaciju, naročito ako su već bili žrtve nasilja.

Nažalost, često se dešava da se žrtve vraćaju u nasilne odnose zbog finansijske nesigurnosti i ekonomske zavisnosti od počinioca nasilja. Ovaj problem je posebno izražen kod žrtava koje nemaju sopstvene izvore prihoda, nijesu zaposleni/e ili su njihove mogućnosti za zaposlenje ograničene. Ekonomska zavisnost žrtava od nasilnika/ca često je prepreka koja im onemogućava da se trajno udalje iz nasilne situacije i nasilnih odnosa i može ih natjerati da ostanu u nasilnim vezama, zbog straha od neizvjesnosti i nemogućnosti da sebi obezbijede egzistenciju. Bez adekvatne finansijske podrške, žrtve su prisiljene da biraju između preživljavanja u nesigurnim uslovima ili povratka nasilniku/ci, što je ozbiljan problem i dodatno otežava njihovu situaciju. Stoga je osiguranje materijalnog obezbjeđenja važno ne samo za ličnu sigurnost, već i za omogućavanje žrtvama da izgrade nezavisnost, steknu ekonomsku sigurnost i ponovo preuzmu kontrolu nad svojim životima.

Da bi se Zakon uskladio sa preporukama Istanbulske konvencije, potrebno je proširiti pravo na materijalno obezbjeđenje na:

1. Korisnike/ce koji/je su pokrenuli/e postupak razvoda, napustili/e partnerstvo ili vanbračnu zajednicu zbog nasilja u porodici ili rodno zasnovanog nasilja, i prepoznati/e su kao samohrani roditelji ili pojedinci/ke u socijalnoj potrebi;

---

⁷⁸ Zakon o životnom partnerstvu lica istog pola ("Službeni list Crne Gore", br. 067/20 od 07.07.2020) , <https://www.paragraf.me/>

2. Lica iz životnog partnerstva lica istog pola koja su napustila partnerstvo zbog nasilja.

Konvencija zahtijeva da žrtve imaju pristup neposrednoj, adekvatnoj i dugoročnoj podršci, uključujući materijalno obezbjeđenje, kao ključnom mehanizmu podrške za stabilan i siguran život. Potrebno je uvesti specifične odredbe za žrtve, koje uključuju jasno definisane kriterijume i dokumentaciju, kao što su izvještaji policije, suda ili zdravstvenih ustanova. Takođe, treba obezbijediti brze i efikasne procedure podnošenja zahtjeva, sa posebnim obrascima i obučeno osoblje u centrima za socijalni rad, koje je senzibilisano za rad sa žrtvama nasilja.

Za obezbjeđenje efikasne zaštite, važno je omogućiti isplatu materijalnog obezbjeđenja bez odlaganja, kao i privremenu finansijsku podršku tokom formalnog postupka procjene zahtjeva. Efikasna koordinacija između relevantnih institucija je važna za brzu razmjenu informacija. Pored materijalne podrške, potrebno je pružiti i psihosocijalnu podršku i savjetovanje, kako bi se žrtvama pomoglo u oporavku i reintegraciji.

Implementacija ovih mjera zahtijeva multidisciplinarni pristup i jasne protokole kako bi žrtve mogle brzo i efikasno pristupiti potrebnoj materijalnoj podršci. Važno je obezbijediti da sistem bude pristupačan i razumljiv, uz očuvanje bezbjednosti i dostojanstva žrtava, pružajući ključnu podršku tokom prelaska u samostalan i siguran život nakon napuštanja nasilnog odnosa.

Član 63 - Savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge

Član 63. Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti obuhvata savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge, uključujući savjetovanje, terapiju, medijaciju, SOS telefon i druge usluge s ciljem prevazilaženja kriznih situacija i unaprjeđivanja porodičnih odnosa. Ciljne grupe obuhvataju porodice i pojedince u različitim kriznim i ranjivim situacijama, poput žrtava nasilja, lica sa invaliditetom, samohranih roditelja i drugih osjetljivih grupa.

Međutim, savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge nijesu dovoljno jasno definisane u zakonu kako bi se pružala efikasna podrška pojedincima i porodicama suočenim sa kriznim situacijama. Problem leži u nejasnom definisanju ovih usluga u zakonu, što je dovelo do problema u njihovom licenciranju i primjeni. Zbog ovoga, centri za socijalni rad su izgubili svoju primarnu savjetodavnu funkciju. Takođe, postoje pogrešna shvatanja ovih usluga, što otežava pružanje adekvatne podrške. Potrebno je jasno definisati svrhu, ciljeve i ciljne grupe ovih usluga, kao i uspostaviti jasne kriterijume za njihovu diferencijaciju i pružanje⁷⁹.

Zbog nepostojanja detaljne regulative, centri za socijalni rad i druge institucije koje pružaju ove usluge mogu imati različita tumačenja o tome šta tačno ove usluge podrazumijevaju. Ovo dovodi do neujednačenog pristupa i različitog kvaliteta usluga, što direktno utiče na korisnike/ce koji možda neće dobiti adekvatnu podršku. Takođe, bez jasnih kriterijuma,

---

⁷⁹Zavod za socijalnu i dječiju zaštitu, 2024, "Analiza primjene Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti" <https://www.zsdzcg.me/sites/zsdzcg.me/>.

teško je pratiti i evaluirati efikasnost ovih usluga, što otežava unapređenje sistema socijalne i dječije zaštite.

Psihoterapija i savjetovanje predstavljaju oblike psihološke pomoći. Osnovna razlika je u složenosti terapijskog pristupa i širini djelokruga primjene⁸⁰.

Psihoterapija i savjetovanje se razlikuju po dubini i prirodi problema kojima se bave. Psihoterapija je više medicinski pojam od savjetovanja i fokusira se na promjenu ličnosti i ozbiljne mentalne poremećaje. Savjetovanje se usmjerava na rješavanje svakodnevnih problema koristeći postojeće resurse klijenata⁸¹. Također, psihoterapeuti često više slušaju nego što savjetuju, dok savjetnici pružaju više informacija i praktičnih savjeta⁸².

Kada se govori o savjetodavno-terapijskim uslugama u okviru Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti, postavlja se pitanje - šta je zapravo terapija? Analizirajući Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti i Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga⁸³, moglo bi se pretpostaviti da je riječ o psihoterapiji. Međutim, tu postoje dva ključna problema.

Prvi problem je nepostojanje zakona o psihoterapiji u našem zakonodavstvu, a drugi je opasnost od preklapanja ovih usluga sa uslugama zdravstvene zaštite. Savjetodavno-terapijske usluge u ovom kontekstu bi trebalo da podrazumijevaju pružanje emocionalne i psihološke podrške osobama koje se suočavaju sa kriznim situacijama, bez obavezne medicinske intervencije. Termin "terapija" nosi određene konotacije i implikacije koje nijesu u potpunosti odgovarajuće u kontekstu socijalne i dječije zaštite. Konkretno, "terapija" često podrazumijeva medicinsku intervenciju ili tretman, što može dovesti do pogrešnog tumačenja uloga i odgovornosti stručnjaka/kinja u ovom sektoru. Takođe, upotreba ovog termina može izazvati zabunu među korisnicima/ama usluga, koji bi mogli očekivati medicinski tretman ili kliničke intervencije, što nije u skladu sa osnovnim ciljevima i djelokrugom socijalnih usluga. Stoga bi bilo prikladnije koristiti izraze poput "savjetodavne usluge" ili "psihosocijalna podrška," koji preciznije opisuju prirodu pomoći pružene u okviru socijalne i dječije zaštite. Ovi termini jasno razlikuju ove usluge od zdravstvenih i medicinskih intervencija, istovremeno naglašavajući fokus na podršku, informisanje i osnaživanje korisnika/ca, bez davanja medicinskih dijagnoza ili liječenja.

U vezi s tim, moglo bi se razmisliti o uklanjanju termina „terapija“ iz Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti kako bi se izbjegla konfuzija.

Ove usluge mogu pružati socijalni radnici, savjetnici i drugi stručnjaci obučeni za rad sa osobama u kriznim situacijama. Cilj je pružiti korisnicima/cama osjećaj sigurnosti, pomoći im da pronađu rješenja za svoje probleme i ojačati njihove kapacitete za suočavanje sa budućim izazovima.

---

⁸⁰ Psihološko savetovanje u Novom Sadu, "Koja je razlika između savetovanja i psihoterapije?"

<https://psiholoskosavetovanje.rs/>

⁸¹ Corsini, R. J. (2008). *Current psychotherapies*. Thomson Brooks/Cole, <https://intapi.sciendo.com/pdf>

⁸² *Ibid*

⁸³ <https://www.gov.me/dokumenta/c0f75674-6fd3-427f-9630-a199e12ae19c>

Jasno definisanje savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga u Zakonu o socijalnoj i dječijoj zaštiti je važno za njihovo efikasno licenciranje i primjenu.

Takođe, važno je napomenuti da Crna Gora još uvijek nema Zakon o psihološkoj djelatnosti, iako je javno dostupan Nacrt navedenog zakona. Ovo dodatno naglašava potrebu za razgraničenjem između ove dvije vrste usluga, a s druge strane naglašava potrebu zakonskog regulisanja psihološke djelatnosti i psihoterapije.

Potreba za podrškom žrtvama nasilja nakon izlaska iz skloništa

Obezbjedenje sigurnog i stabilnog smještaja za žrtve nasilja nakon napuštanja skloništa od suštinske je važnosti za njihov oporavak i reintegraciju u društvo. Nakon izlaska iz skloništa, žrtve se suočavaju s brojnim izazovima, među kojima je pronalazak adekvatnog i sigurnog mjesta za život jedan od najvažnijih. Bez stabilnog smještaja, žrtve se mogu naći u situaciji gdje su prisiljene da se vrate nasilnim partnerima ili partnerkama ili da žive u nesigurnim uslovima, što može dodatno ugroziti njihovu sigurnost i mentalno zdravlje.

Stabilan smještaj pruža osnovu za ponovnu izgradnju života, omogućavajući žrtvama da se fokusiraju na druge ključne aspekte oporavka, kao što su zapošljavanje, obrazovanje i emocionalna stabilnost. Sigurno okruženje omogućava žrtvama da stvore osjećaj normalnosti i rutine, što je ključno za emocionalno i psihološko zdravlje. Bez ovog stabilnog temelja, žrtve su u većem riziku od ponovne viktimizacije i dugotrajnih psiholoških posljedica.

Adekvatan smještaj omogućava žrtvama da izbjegnu ekonomski pritisak koji često prati pokušaje pronalaska sigurnog stana. Ekonomska nezavisnost je jedan od osnovnih faktora za sprječavanje povratka u nasilne odnose, jer omogućava žrtvama da stvore život bez straha od finansijske nesigurnosti.

Na kraju, stabilan smještaj pomaže u obnavljanju osjećaja dostojanstva i samopouzdanja kod žrtava. Kada imaju siguran dom, žrtve se osjećaju vrednovane i podržane od strane društva, što je suštinski element za njihov emocionalni i psihološki oporavak. Stoga je obezbjeđenje sigurnog i stabilnog smještaja ne samo pitanje fizičke sigurnosti, već i šireg društvenog i psihološkog oporavka žrtava nasilja.

Smještaj žrtava nakon izlaska iz skloništa spada u oblast socijalnog stanovanja. Zakon o socijalnom stanovanju⁸⁴ je u nadležnosti lokalne samouprave, što znači da je odgovornost za obezbjeđivanje adekvatnog smještaja za žrtve nasilja prvenstveno na lokalnim vlastima. Međutim, ovo pitanje ne može biti efikasno riješeno bez aktivne saradnje između lokalnog i nacionalnog nivoa vlasti, što je još jedan pokazatelj da je neophodna saradnja lokalnog i nacionalnog nivoa kako bi se obezbijedila puna podrška žrtvama nasilja.

Primjeri dobre prakse

---

⁸⁴ Zakon o socijalnom stanovanju Crne Gore, <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakon-o-socijalnom-stanovanju.html>

U regionu imamo primjer dobre prakse u cilju podrške ženama koje napuštaju sklonište. Grad Rijeka (Republika Hrvatska) pomaže socijalno ugroženim građanima/kama djelimičnim podmirenjem mjesečnih troškova zakupnine stana do određenog iznosa. Pod troškovima stanovanja smatraju se zakupnina, komunalna naknada, troškovi grijanja, usluge vode, kao i troškovi koji su nastali zbog radova na povećanju energetske efikasnosti zgrade. Pravo na naknadu za troškove stanovanja priznaje se u visini od najmanje 30% iznosa zajemčene minimalne naknade priznate samcu odnosno domaćinstvu. Ako su troškovi stanovanja manji od 30% iznosa zajemčene minimalne naknade, pravo na naknadu za troškove stanovanja priznaje se u iznosu stvarnih troškova stanovanja. Pravo na naknadu za troškove stanovanja priznaje se korisniku zajemčene minimalne naknade, žrtvi nasilja u porodici i žrtvi trgovine ljudima kojoj je priznata usluga smještaja u kriznim situacijama⁸⁵.

Grad Ljubljana (Slovenija) obezbjeđuje smještaj za žrtve nasilja kroz socijalne stanove. Nakon napuštanja skloništa, žrtvama se pruža podrška u pronalaženju dugoročnog smještaja putem subvencija za stanarinu i saradnje s lokalnim vlastima. Ljubljana, takođe, ima programe koji pomažu žrtvama nasilja u pronalaženju posla i sticanju novih vještina⁸⁶.

Crna Gora može usvojiti sličan model, obezbjeđujući finansiranje programa podrške na nacionalnom nivou i pružanje direktnih usluga na lokalnom nivou, uključujući pomoć u stambenom zbrinjavanju i ekonomsko osnaživanje žrtava. Na ovaj način Crna Gora bi obezbijedila sveobuhvatnu podršku žrtvama nasilja, omogućavajući njihov oporavak i reintegraciju u društvo.

Finansijska pomoć omogućava žrtvama da imaju siguran krov nad glavom dok se oporavljaju i rade na ponovnoj izgradnji svog života. Pružanjem ove pomoći, država pokazuje konkretan znak podrške i razumijevanja za teške okolnosti s kojima se žrtve suočavaju.

Član 64 – Smještaj

Član 64. Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti, definiše smještaj kao uslugu koja obuhvata boravak korisnika/ca: na porodičnom smještaju-hraniteljstvu, porodičnom smještaju, u ustanovi, u prihvatilištu - skloništu i u drugim vrstama smještaja. Smještaj može biti privremeni, povremeni i dugotrajni.

Istanbulska konvencija postavlja standarde za otvaranje lako dostupnih kriznih centara za žrtve silovanja i seksualnog nasilja. Ovi centri pružaju medicinske i forenzičke preglede, podršku za doživljenu traumu i savjetovanje žrtava, čime se obezbjeđuje sveobuhvatna podrška i zaštita žrtava. Prema članu 25. članice će preduzeti neophodne zakonodavne odnosno, druge mjere kako bi omogućile otvaranje odgovarajućih, dovoljno velikog broja lako dostupnih kriznih centara za slučajeve silovanja odnosno, centara za žrtve seksualnog nasilja koji žrtvama obezbjeđuju usluge ljekarskog i forenzičkog pregleda, podršku u slučaju traume i savjetovanje.

---

⁸⁵ Grad Rijeka (Republika Hrvatska) Naknada troškova stanovanja <https://gov.rijeka.hr/zahtjevi-i-obraci/zdravstvo-i-socijalna-skrb/naknada-troskova-stanovanja/150>

⁸⁶ D. Pešić, 2016, "ZAŠTITA I PODRŠKA ZA ŽENE SA ISKUSTVOM NASILJA", Autonomni ženski centar, Beograd, <https://www.womenngo.org.rs/>

Iako Crna Gora još nema uspostavljen krizni centar za žrtve silovanja ili seksualnog nasilja, otvaranje ovih centara preporučeno je od strane Grupe eksperata za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO) još od 2018. godine. Implementacija ovih centara bi značajno unaprijedila podršku i zaštitu žrtava u Crnoj Gori. GREVIO je u više navrata upozoravao Crnu Goru da postoji veoma malo ili nimalo preventivnih i zaštitnih mjera za žrtve silovanja i seksualnog nasilja, seksualnog uznemiravanja i prisilnog braka, kao i da nema specijalizovanih usluga podrške kao što su krizni centri za slučajeve silovanja niti sigurnih kuća za žrtve silovanja i seksualnog nasilja. GREVIO naglašava da se slučajevi silovanja u CG značajno slabije prijavljuju i da sistem pruža malu ili nikakvu podršku žrtvama silovanja.

U izvještaju GREVIO za Crnu Goru, posebne preporuke se odnose na uspostavljanje kriznih centara koji bi bili opremljeni osobljem obučanim za osjetljiv odgovor na seksualno nasilje, uključujući:

1. Dovoljno obučenog osoblja: Centri bi trebali imati dovoljan broj obučenog i specijalizovanog osoblja. Osoblje u centrima treba da bude posebno obučeno za osjetljiv odgovor na potrebe žrtava seksualnog nasilja;
2. Geografska raspodjela: GREVIO naglašava da bi trebao postojati najmanje jedan takav centar na svakih 200.000 stanovnika. Osim toga, geografska raspodjela centara treba da omogući laku dostupnost svim žrtvama, uključujući one u ruralnim područjima;
3. Koordinacija sa lokalnim zajednicama: Centri bi trebali raditi u koordinaciji sa lokalnim zajednicama i drugim relevantnim službama (kao što su policija, zdravstvene ustanove, socijalne i pravne službe), kako bi se obezbijedila koordinisana podrška žrtvama;
4. Finansiranje NVO: Obezbijediti finansiranje ženskih nevladinih organizacija koje vode specijalizovane usluge za podršku žrtvama.

Krizni centri imaju važnu ulogu u podršci i zaštiti žrtava nasilja, posebno u kontekstu nasilja nad ženama i seksualnog nasilja. U skladu s međunarodnim standardima, kao što je Istanbulska konvencija, krizni centri su dizajnirani da pružaju sveobuhvatne usluge koje omogućavaju žrtvama da se oporave i reintegrišu u društvo.

Usluge kriznih centara

U kriznom centru za žrtve nasilja, posebno seksualnog nasilja, pružaju se različite vrste usluga koje su ključne za brzu i efikasnu podršku žrtvama. Ove usluge uključuju:

1. Usluge skloništa - Privremeni smještaj do 3 dana koji nudi sigurno utočište za žrtve koje ne mogu ili ne žele da se vrate svojim domovima;
2. Hitnu medicinsku pomoć - Žrtve nasilja često trebaju hitnu medicinsku pomoć kako bi se liječile povrede i spriječile potencijalne zdravstvene komplikacije (infekcije,

trudnoća itd.). Pravovremena medicinska intervencija može spriječiti dalje fizičke i psihičke posljedice po žrtvu⁸⁷;

3. Psihološku podršku - Brza reakcija omogućava žrtvama da što prije dobiju psihološku podršku smanjujući rizik od PTSP-a i drugih dugoročnih psiholoških problema. Rana podrška je ključna za emocionalno i mentalno zdravlje žrtava⁸⁸;
4. Forenzičke preglede - Forenzičke usluge za žrtve nasilja, posebno seksualnog nasilja, treba pružiti u roku od 72 sata iz nekoliko važnih razloga: Zakašnjelo vršenje tjelesnog pregleda žrtve silovanja i napadača otežava, a često i onemogućava, prikupljanje objektivnih medicinskih dokaza o izvršenom silovanju (genitalne i ekstragenitalne tjelesne povrede, biološki tragovi)⁸⁹. Povrede na sluzokoži polnih organa brzo zacjeljuju, što smanjuje vjerovatnoću dokumentovanja⁹⁰. Ukoliko osoba dođe nakon 72 sata od silovanja, količina i vrsta dokaza koji se mogu prikupiti će zavisiti od situacije. Kad god je to moguće, forenzičke dokaze treba prikupiti tokom medicinskog pregleda tako da osoba ne mora više puta prolaziti invazivne preglede koje može doživjeti kao traumu⁹¹;

Pregled treba da vrši specijalista sudske medicine ili drugi ljekar osposobljen/a da adekvatno izvrši spoljašnji tjelesni pregled; specijalista ginekolog za ginekološki pregled, psihijatar ili psiholog za dokazivanje psihičkih posljedica i pružanje psihološke pomoći i podrške žrtvi. Najbolje na jednom mjestu da bi se skratilo vrijeme pregleda i izbjeglo dodatno maltretiranje žrtve⁹².

5. Pravnu pomoć - Savjetovanje o pravima i opcijama, zastupanje u pravnim procesima, i pomoć u dobijanju zaštitnih mjera (Besplatna pravna pomoć pri osnovnim sudovima u skladu sa Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći..). Pravna pomoć može obuhvatati sve faze, od neposredne pomoći pri podnošenju krivičnih prijavi do dugotrajnih pravnih procedura. Prikupljanje dokaza u roku od 72 sata povećava vjerovatnoću uspješnog identifikovanja i procesuiranja izvršioca. Brza intervencija smanjuje rizik od ponavljanja nasilja, a dokumentovanje povreda i prikupljanje bioloških tragova (krv, dlake, pljuvačka, sperma) pomaže u svjedočenju žrtve i identifikaciji napadača⁹³;
6. Socijalne usluge - uključuju pomoć u pronalaženju dugoročnog smještaja, zapošljavanje, obrazovanje, i druge resurse koji mogu pomoći žrtvama da ponovo izgrade svoj život. Ove usluge su kontinuirane i mogu se pružati na bazi potreba žrtava.

---

⁸⁷ T. Barišić, V. Mandić, V. Hadžiosmanović, R. Konjhodžić, G. Čerkez, M. Milinković, I. Džambić, A. Mehić, Sarajevo, 2020, "KLINIČKI postupci u slučajevima silovanja vodič" <https://fmoh.gov.ba/uploads/>

⁸⁸ Ibid

⁸⁹ S. Savić, 2023, Beograd, "Krivična djela protiv polne slobode, sa posebnim osvrtom na seksualno nasilje nad djecom", <http://reactagainstsexualviolence.org/>.

⁹⁰ Ibid

⁹¹ G. Čerkez, H. Hadžikapetanović, A. Mehić, A. Čatović, Sarajevo, 2018. Godine "KLINIČKI POSTUPCI U SLUČAJEVIMA SILOVANJA VODIČ", <https://fmoh.gov.ba/uploads/files/>

⁹² S. Savić, 2023, Beograd, "Krivična djela protiv polne slobode, sa posebnim osvrtom na seksualno nasilje nad djecom", <http://reactagainstsexualviolence.org/>.

⁹³ T. Barišić, V. Mandić, V. Hadžiosmanović, R. Konjhodžić, G. Čerkez, M. Milinković, I. Džambić, A. Mehić, Sarajevo, 2020, "KLINIČKI postupci u slučajevima silovanja - vodič" <https://fmoh.gov.ba/uploads/>

Član 18. stav 4. Istanbulske konvencije zahtijeva da pružanje usluga podrške ne zavisi od spremnosti žrtve da podnese prijavu ili svjedoči protiv bilo kojeg počinioca nasilja. Radi toga, ova odredba Konvencije ima značajne posledice kada je u pitanju pružanje usluga podrške žrtvama seksualnog nasilja: procedura za medicinsku pomoć, forenzički pregled i psihološku podršku mora biti ista bez obzira da li žrtva želi da prijavi silovanje policiji ili ne.⁹⁴

Vremenski okvir za pružanje usluga žrtvama nasilja može značajno varirati u zavisnosti od vrste usluge i specifičnih potreba svake žrtve. Neposredne usluge, poput medicinske pomoći i forenzičkih pregleda, obično se obavljaju odmah po dolasku u centar, često unutar prvih nekoliko sati ili dana nakon incidenta. Kratkoročne usluge⁹⁵, poput kriznog savjetovanja, mogu trajati od nekoliko dana do nekoliko nedelja pružajući potrebnu emocionalnu podršku tokom početnog perioda oporavka. S druge strane, dugoročne usluge⁹⁶, kao što su dugotrajna terapija i pravna zastupanja, mogu biti potrebne tokom više mjeseci ili čak godina, u zavisnosti od složenosti slučaja i trajanja sudskih postupaka.

Značaj i uloga kriznih centara

Usluge koje pružaju krizni centri za žrtve nasilja, posebno seksualnog nasilja, su od vitalnog značaja za brzu i efikasnu podršku i oporavak žrtava. Kroz pružanje navedenih usluga, krizni centri omogućavaju žrtvama da prebrode trenutnu krizu i započnu proces dugoročnog oporavka. Poštovanje odredbi Istanbulske konvencije garantuje da će žrtve dobiti potrebnu podršku bez obzira na njihove odluke u vezi sa prijavom nasilja. Sve ove usluge su neophodne za obnovu osjećaja sigurnosti, dostojanstva i autonomije žrtava, kao i za njihovu reintegraciju u društvo. Krizni centri su važni ne samo zbog neposredne sigurnosti i podrške koju pružaju, već i zbog svoje uloge u sprečavanju daljeg nasilja nad ženama i djevojčicama. Pružanjem hitne pomoći i zaštite, krizni centri pomažu u prekidu ciklusa nasilja. Brzom reakcijom i intervencijom smanjuju rizik od ponovnog nasilja nad žrtvama. Ukratko, krizni centri imaju važnu ulogu u pružanju neposredne sigurnosti i podrške žrtvama nasilja, dok istovremeno djeluju kao preventivna mjera protiv daljeg nasilja kroz brzu intervenciju, edukaciju i povezivanje sa širokim spektrom podrške.

Direktiva (EU) 2024/Evropskog parlamenta i Savjeta o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz 2024. godine, naglašava da „traumatična priroda seksualnog nasilja, uključujući silovanje, zahtijeva posebnu pažnju i osjetljiv odgovor obučenog i specijalizovanog osoblja. Žrtve seksualnog nasilja trebaju neposrednu podršku u slučaju traume u kombinaciji s neposrednim forenzičkim pregledima za sigurno čuvanje dokaza potrebnih za buduće krivično gonjenje⁹⁷. Takvi centri mogu da čine dio postojećeg zdravstvenog sistema u državi članici. Slično, žrtve genitalnog sakaćenja žena, koje su

---

⁹⁴WAVE, 2022, “Obećavajuće prakse uspostavljanja i pružanja specijalizovanih usluga podrške ženama sa iskustvom seksualnog nasilja”, <https://cssplatform.org/>

⁹⁵ Ibid

⁹⁶ Ibid

⁹⁷ DIRECTIVE (EU) 2024/OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of / on combating violence against women and domestic violence, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content>

često djevojčice, obično trebaju ciljanu podršku. Stoga bi države članice trebale obezbijediti namjensku podršku po mjeri ovih žrtava. Uzimajući u obzir jedinstvene okolnosti žrtava takvog djela i njihovoj povezanoj ranjivosti, takva bi stručna podrška trebala biti uz najviše standarde privatnosti i povjerljivosti⁹⁸.

Nacionalnim planom za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici za period 2023–2027, planirano je da Crna Gora prvi krizni centar za slučajeve silovanja dobije do kraja ispunjenja svih aktivnosti iz Nacionalnog plana za implementaciju Istanbulske konvencije tj. najkasnije do kraja 2027. godine.

Uzimajući u obzir potrebu za usklađivanje Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti sa Istanbulskom konvencijom i implementaciju kriznih centara za žrtve seksualnog nasilja, član 64. Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti bi trebao biti revidiran i proširen kako bi obuhvatio specifične standarde i obaveze za takve centre. Tako izmijenjen, član 64. jasno bi odražavao namjeru države da pruži specijalizovanu podršku i zaštitu žrtvama seksualnog nasilja, uspostavljajući krizne centre kao ključne institucije u mreži socijalne zaštite, i obezbijedi usklađenost sa međunarodnim standardima i obavezama definisanim Istanbulskom konvencijom.

Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje usluge smještaja

Prema članu 3. Pravilnika o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja u prihvatilištu – skloništu⁹⁹, usluga smještaja u prihvatilištu-skloništu pruža se korisniku/ci kojem/oj su ugroženi bezbjednost, život i zdravlje.

Usluga privremenog smještaja u prihvatilištu-skloništu obezbjeđuje se djetetu, odraslom i starom licu koje je žrtva ili svjedok zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva¹⁰⁰. Dugotrajni smještaj u prihvatilištu – skloništu pruža se najduže 12 mjeseci, a privremeni smještaj najduže sedam dana¹⁰¹.

Iako termin "prihvatilište-sklonište" označava privremeno utočište za žrtve nasilja, ovaj termin nije u skladu sa međunarodnim standardima i nije uobičajen u međunarodnim dokumentima i praksi. Umjesto toga, termin "krizni centar" se široko koristi i priznat je kao standardni naziv za ustanove koje pružaju hitnu i neposrednu zaštitu žrtvama nasilja. Krizni centri su specijalizovani za pružanje kratkoročne pomoći, obično do 72 sata, što je u skladu sa praksom i u nekim zemljama u regionu, poput Albanije¹⁰² i Sjeverne

---

⁹⁸ Ibid

⁹⁹Pravilnika o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja u prihvatilištu – skloništu ("Službeni list Crne Gore", br. 076/19 od 31.12.2019)

¹⁰⁰ Ibid

¹⁰¹ Ibid

¹⁰² "Specijalizovana podrška za žrtve seksualnog nasilja je uvedena u Albaniji nedavno u okviru bolnica, kao pilot program. Prvi takozvani 'Centar za upravljanje krizom u slučajevima seksualnog nasilja', nazvan Liliom, je uspostavljen u glavnom gradu (Tirani). Centar je dostupan 24/7 i pruža socijalne i zdravstvene usluge ženama, muškarcima i djeci, kroz rad multi-disciplinarnog tima profesionalaca/ki, uključujući i

Makedonije¹⁰³, gdje su takvi centri specijalizovani za žrtve seksualnog nasilja. Upotreba termina "krizni centar" ne samo da preciznije odražava funkciju ovih usluga, već i obezbjeđuje doslednost sa međunarodnim normama i olakšava usklađivanje sa preporučenim standardima Istanbulske konvencije u oblasti zaštite žrtava nasilja. Stoga bi bilo prikladnije i efikasnije da se u zakonodavnom i praktičnom okviru Crne Gore koristi termin "krizni centar" umjesto "prihvatište-sklonište".

Standardi za krizne centre za žrtve seksualnog nasilja trebali bi uključivati sve bitne komponente za pružanje sveobuhvatne, kompetentne i senzitivne podrške žrtvama. Standardi bi trebali obuhvatiti:

1. Krizni centri trebaju biti lako dostupni i otvoreni 24/7, kako bi osigurali neprekidnu podršku za žrtve;
2. Minimalno trajanje boravka u kriznom centru od 72 sata - 3 dana;
3. Centri trebaju da garantuju privatnost, sigurnost i povjerljivost informacija za sve korisnike;
4. Centri treba da pružaju sveobuhvatne usluge (hitne medicinske usluge, forenzičke preglede, psihološku podršku i savjetovanje, pravnu pomoć), u saradnji sa kvalifikovanim i obučanim osobljem, uključujući medicinske radnice/ke, psihologe/škinje, socijalne radnice/ke i pravne savjetnice/ke;
5. U cilju zaštite od sekundarne viktimizacije, potrebno je omogućiti saslušanje od strane tužioca u prostorijama kriznog centra. Soba za saslušanje treba da bude audio-vizuelno opremljena kako bi se osigurala potpuna dokumentacija saslušanja i zaštita žrtve. Oprema u centru trebala bi biti prilagođena i dostupna za lica sa invaliditetom;
6. U toku boravka u kriznom centru, potrebno je utvrditi odgovarajući oblik zaštite za korisnike. I to:
  - Smještaj u sigurnu žensku kuću dok se ne nađe trajnije rešenje;
  - Besplatnu pravnu pomoć u eventualnom sudskom postupku;
  - Obezbeđenje redovnih policijskih patrola ili stalne zaštite za žrtve koje su u visokom riziku od ponovnog napada, i brzo reagovanje policije u slučaju hitnih situacija;
  - Uspostavljanje redovne komunikacije sa socijalnim radnicima/cama, savjetnicima i kriznim centrom radi kontinuiranog praćenja sigurnosti i dobrobiti žrtve;

---

ginekologe/ginekološkinje, pedijatre/ pedijatrice, psihijatre/psihijatrice, kliničke psihologe/psihološkinje, socijalne radnike/ce, policajce/ ke, pravnike/ce i medicinske sestre/tehničare. Kratkoročne usluge u centru su koordinirane sa drugim uslugama u zajednici, kako bi se osigurala dugoročna podrška preživjelim i centar je finansiran od strane države. Kako je izvjestila nacionalna partnerska organizacija u ovom projektu, "Cilj ovog centra je da pruži integrisane usluge. Sve usluge zdravstvene njege, forenzički preglede, prikupljanje dokaza kroz krivični postupak i psihosocijalne usluge podrške se pružaju na jednom mjestu od strane profesionalaca/ki. Centar za upravljanje krizom u slučajevima seksualnog nasilja odmah uspostavlja kontakt sa Institutom za forenzičke preglede, kako bi Institut bio u mogućnosti da lakše facilitira forenzički pregled. Centar takođe, nudi psihološku pomoć i smještaj žrtvama u periodu do 72 sata nakon što su bile izložene nasilju". Publikacija "Obećavajuće prakse uspostavljanja i pružanja specijalizovanih usluga podrške ženama sa iskustvom seksualnog nasilja"- Mreža žena protiv nasilja Evrope (WAVE), <https://cssplatform.org/>

¹⁰³ Ibid. Str.34 („Centar za upravljanje krizom u slučajevima seksualnog nasilja” do 72 sata)

- Organizovanje redovnih sastanaka i provjera kako bi se obezbijedilo da se žrtva osjeća sigurno i podržano;
  - Kontinuiranu psihološku podršku i psihoterapiju kako bi se pomoglo žrtvama u suočavanju s traumama i izgradnji novog života;
  - Pomoć u pronalasku posla i smještaja i osiguranje socijalnih benefita kako bi se žrtve mogle ekonomski osamostaliti.
7. Osoblje kriznih centara treba da prolazi kroz redovne obuke fokusirane na senzitivn pristup žrtvama seksualnog nasilja;
  8. Centri trebaju da rade u koordinaciji sa relevantnim institucijama, uključujući zdravstvene ustanove, policiju, pravosudne institucije i nevladine organizacije;
  9. Kontinuirano praćenje i evaluaciju rada kriznih centara, kako bi se osigurala najviši kvalitet pruženih usluga.

Ovi standardi su zasnovani na opštim principima zaštite žrtava i preporukama iz različitih međunarodnih izvora uključujući preporuke iz Istanbulske konvencije, smjernice Svjetske zdravstvene organizacije (WHO), i najbolje prakse utvrđene u evropskim i globalnim okvirima. Cilj je obezbijediti sveobuhvatnu, kompetentnu i senzitivnu podršku žrtvama seksualnog nasilja. Usklađenost sa ovim standardima zahtijeva da krizni centri imaju sposobnost da odgovore na neposredne i dugoročne potrebe žrtava.

Implementacija ovih standarda omogućava stvaranje sigurnog, podržavajućeg i efikasnog okruženja za žrtve seksualnog nasilja, obezbjeđujući im pristup potrebnim uslugama i podršci u trenucima krize.

Preporuke Istanbulske konvencije za krizne centre

„U Eksplanatornom memorandumu uz Istanbulsku konvenciju navodi se da traumatska priroda seksualnog nasilja, uključujući i silovanje, zahtijeva posebno osjetljiv odgovor obučenog i specijalizovanog osoblja, te da je žrtvama ove vrste nasilja potrebna neodložna medicinska njega i podrška u kombinaciji sa hitnim forenzičkim pregledima, radi prikupljanja dokaza potrebnih za krivično gonjenje. Posebno se naglašava da je potreba za psihološkim savjetovanjem i terapijom često dugoročna, uzevši u obzir posledice koje seksualno nasilje ostavlja“¹⁰⁴.

Istanbulska konvencija predlaže dva tipa centara kao usluge podrške: 1. krizni centri za žrtve silovanja i 2. centri za žrtve seksualnog nasilja, s tim da nije nužno postojanje oba tipa.

Paragraf 140 pojašnjava da krizni centri za slučajeve silovanja najčešće nude:

- Savjetovanja licem u lice;
- Grupnu podršku;
- Kontaktiranje i povezivanje sa drugim službama;

---

¹⁰⁴ M. Račeta, 2019, “Analiza prioriteta usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama i nasilja u porodici, u skladu sa Istanbulskom konvencijom - sa preporukama”, <https://www.gov.me/dokumenta/>.

- Podrška žrtvi kroz sudske postupke omogućavanjem da žene zastupaju žene i druge vrste praktične pomoći.

Drugi tip usluga nude centri za žrtve seksualnog nasilja koji mogu biti specijalizovani za:

- Hitnu medicinsku njegu;
- Forenzičku praksu visokog kvaliteta;
- Intervencije u kriznim situacijama;
- Upućivanje na odgovarajuće specijalizovane organizacije.

Ovi centri mogu da budu stacionirani unutar bolnice i da pružaju ljebarske preglede u slučajevima neposredno nakon seksualnog zlostavljanja. "Istraživanja su pokazala da je dobra praksa obavljanje forenzičkih pregleda bez obzira na to da li će slučaj biti prijavljen policiji, kao i uzimanje i čuvanje uzoraka kako bi odluka o tome da li da se prijavi silovanje mogla naknadno da bude donijeta"¹⁰⁵.

Iako se funkcije ova dva tipa usluga donekle preklapaju, jasno je da postoje i razlike, koje se prije svega ogledaju u nivou medicinske i forenzičke njege koja se pruža, kao i tipu i trajanju različitih oblika usluga podrške (psihološka, psihoterapijska, pravna, advokatska, forenzička, itd.)¹⁰⁶.

Prednosti kriznih centara

Prednosti kriznih centara u odnosu na bolnice zasnovane su na opštim principima zaštite žrtava, koji su prepoznati u međunarodnim standardima i najboljim praksama. Ovi centri pružaju specijalizovanu podršku i njegu koja je prilagođena specifičnim potrebama žrtava nasilja, što uključuje:

- Krizni centri pružaju njegu prilagođena specifičnim potrebama žrtava, smanjujući stres i dodatnu traumu u poređenju sa standardnim medicinskim procedurama u bolnicama;
- Krizni centri nude integrisane usluge koje uključuju medicinsku njegu, psihološku podršku, pravne savjete i praktičnu pomoć, što žrtvama omogućava sveobuhvatnu podršku na jednom mjestu;
- Krizni centri pružaju okruženje koje smanjuje osjećaj stigme i nelagodnosti, za razliku od bolnica gdje žrtve mogu osjećati više stresa i stigmatizacije;
- Prikupljanje dokaza u kriznim centrima se obavlja na način koji poštuje dostojanstvo žrtve i podržava buduće pravne postupke, uzimajući u obzir osjetljivost situacije;
- Krizni centri mogu pružiti kratkoročni smještaj i kontinuiranu podršku u prvim danima nakon napada, što je ključan period za oporavak žrtava.

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) u dokumentu "Responding to intimate partner violence and sexual violence against women: WHO clinical and policy guidelines"¹⁰⁷ ističe brojne prednosti kriznih centara. WHO naglašava specijalizovane forenzičke usluge,

¹⁰⁵ Ibid

¹⁰⁶ Ibid

¹⁰⁷ WHO clinical and policy guidelines, "Responding to intimate partner violence and sexual violence against women", <https://iris.who.int/bitstream/>

holistički pristup njezi, podržavajuće okruženje, efikasno prikupljanje dokaza, te kontinuiranu njegu i podršku kao ključne prednosti kriznih centara. Ova analiza potvrđuje da krizni centri pružaju ne samo specijalizovanu njegu, već i cjelokupnu podršku koja je žrtvama neophodna za oporavak i reintegraciju u društvo.

Zaključak

Uzimajući sve ove faktore u obzir, krizni centri pružaju sveobuhvatnu, sigurnu i podržavajuću sredinu za žrtve nasilja, što može značajno doprineti njihovom fizičkom i psihičkom oporavku. Time se obezbjeđuje da žrtve dobiju hitnu podršku u kriznim trenucima, ali i dugoročnu pomoć potrebnu za potpuni oporavak i reintegraciju u društvo.

Međutim formiranje jedne potpuno nove usluge je ozbiljan poduhvat i preporučuje se da to bude izvedeno uz dodatne analize, dobro planiranje i opsežne konsultacije¹⁰⁸. Takođe, neophodno je obučiti zaposlene službenike/ce i razviti detaljne procedure postupanja. To uključuje izradu protokola, vodiča i baza podataka, kao i kontinuiranu obuku stručnjaka/inja. Ove mjere obezbjeđuju da pružene usluge bude standardizovane u skladu sa međunarodnim dokumentima.

Izveštaj GREVIO komiteta za Crnu Goru (2018) apostrofira nepostojanje nijednog od potrebnih centara za žrtve seksualnog nasilja, kao i stav da se slučajevi silovanja značajno slabije prijavljuju, a da je sistem “neosjetljiv i pruža malu ili nikakvu podršku žrtvama silovanja”¹⁰⁹.

Države potpisnice Istanbulske konvencije, među kojima je i Crna Gora, se obavezuju na otvaranje jednog ili oba tipa ovih centara, u dovoljnom broju, adekvatno geografski zastupljene, kao i da usluge pružaju u skladu sa preporukama i standardima.

Ustanove socijalne i dječije zaštite - Glava VI (čl. 89, čl. 97, čl. 99, čl. 107, čl. 108, čl. 110, čl. 111)

Iako Istanbulska konvencija ne daje direktne smjernice o diskvalifikaciji osoba s pravosnažnim krivičnim presudama za osnivanje ustanova socijalne zaštite, njeni principi, kao i principi drugih međunarodnih dokumenata koji promovišu ljudska prava, podržavaju mjere koje bi spriječile da osobe osuđene za nasilje, naročito nasilje u porodici i seksualne delikte, rade s ranjivim grupama. Ustanove socijalne i dječije zaštite moraju održavati visoke standarde profesionalnosti i etike kako bi obezbijedile sigurnost i dobrobit korisnika/ca.

U skladu s tim, izuzetno je važno da osobe koje su prekršajno ili krivično pravosnažno osuđene za rodno zasnovano nasilje ili nasilje u porodici ne budu uključene u osnivanje, upravljanje ili rad ustanova socijalne i dječije zaštite. Takve osobe ne smiju imati kontrolu

---

¹⁰⁸ M. Račeta, 2019, “Analiza prioritarnih usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama i nasilja u porodici, u skladu sa Istanbulskom konvencijom - sa preporukama”, <https://wapi.gov.me/download/ba>

¹⁰⁹ Izveštaj GREVIO komiteta 2018, str.40

ili uticaj nad ustanovama koje su namijenjene pružanju sigurnosti i podrške žrtvama nasilja, čime bi se ozbiljno narušilo povjerenje javnosti i ciljane populacije u samu ustanovu.

Usvajanje striktnih pravila o nepostojanju kriminalne prošlosti povezane s nasiljem za osnivače, direktore i zaposlene u ustanovama koje se bave žrtvama nasilja, ključno je za obezbjeđenje sigurnosti, efikasnosti i etičkog upravljanja ovim ustanovama.

Da bi se ovo postiglo, u zakonu bi trebalo jasno navesti da osobe koje su prekršajno ili krivično pravosnažno osuđene za krivična djela rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici nemaju pravo da osnivaju, vode ili budu zaposlene u ustanovama socijalne i dječije zaštite. Ovo je zaštitna mjera koja pomaže da se obezbijedi da osobe koje imaju istoriju nasilničkog ponašanja ne mogu imati kontrolu ili uticaj nad ustanovama koje su namijenjene pružanju sigurnosti i podrške žrtvama tog istog tipa nasilja.

Neophodno je da lica koja se imenuju za neku od navedenih funkcija ili su konkurisala za rad u ustanovi, dostave izvod iz kaznene evidencije, kao i potvrda da se protiv njih ne vodi krivični postupak (u skladu sa Zakonom o državnim službenicima i namještenicima). Zakonom je potrebno urediti i kriterijume za izbor direktora u pogledu iskustva u socijalnoj i dječijoj zaštiti, posjedovanje licence za rad i odgovarajuće stručne spreme. Ovim izmjenama stiće se i održava integritet i povjerenje u ove institucije, smanjuje rizik od ponovnog nasilja unutar ustanova koje su namijenjene zaštiti žrtava i povećava profesionalizam i odgovornost tih ustanova. Na taj način će se obezbijediti da žrtve dobiju potrebnu pomoć u sigurnom i podržavajućem okruženju, bez rizika od ponovnog nasilja ili zloupotrebe.

Član 130 - Licenca za obavljanje djelatnosti

Član 130 Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti odnosi se na obavezu pružaoca usluga da pribavi licencu prije početka obavljanja svoje djelatnosti. Da bi pružalac usluge socijalne i dječije zaštite dobio licencu potrebno je da ispuni niz standarda koji bi trebali da obezbijede kvalitet, sigurnost i pristupačnost usluga za sve korisnike/ce. Ovi standardi uključuju kvalifikacije i broj stručnog kadra, specifične zahtjeve za licenciranje i rad s različitim grupama korisnika/ca. Pridržavanje ovih standarda bi trebala biti garancija da pružalac usluga obezbjeđuje visokokvalitetne usluge koje odgovaraju potrebama svih korisnika/ca, uključujući najranjivije grupe.

Problemi u praksi

Uvođenjem sistema licenciranja 2018. godine, Crna Gora je postavila standarde za pružaoce usluga žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Iako je cilj bio obezbijediti kvalitetne usluge, nedostatak finansijskih sredstava i visok prag za dobijanje licenci predstavlja značajan izazov za nevladine organizacije (NVO) koje tek započinju svoj rad kao pružaoce usluga u oblasti socijalne i dječije zaštite. Ovi faktori otežavaju NVO-ima da ispune sve potrebne uslove i pruže adekvatnu podršku, usprkos njihovoj posvećenosti i naporima da pomognu najugroženijim članovima/cama društva.

Visoki troškovi prilagođavanja prostorija uključuju renoviranje kako bi se zadovoljili određeni higijenski standardi, obezbjeđenje adekvatnog prostora za individualni i grupni rad, kao i nabavku specijalizovane opreme potrebne za pružanje usluga. Bez početnog kapitala, teško je pokriti troškove kao što su zakup prostora, plate za stručni kadar i osnovne opreme, što dodatno otežava proces licenciranja i pružanja usluga. Problem predstavlja nedostatak finansijske podrške prije dobijanja licence. Državno finansiranje nije dostupno dok organizacije ne dobiju licencu, što znači da NVO moraju same snositi sve troškove prilagođavanja i usklađivanja sa standardima. Bez dugoročnih finansijskih planova i podrške, teško je investirati u infrastrukturna poboljšanja i zapošljavanje stručnog kadra. Ova situacija stvara začarani krug – organizacije ne mogu dobiti licencu bez novčanih sredstava, a ne mogu dobiti sredstva bez licence. Zbog toga se mnoge NVO oslanjaju na finansiranje od međunarodnih donatora, što je nesigurno i nedovoljno za stabilno pružanje usluga. Osim toga, međunarodne organizacije, kao što je UNDP, upravo daju preporuke državama da same preuzme finansiranje usluga socijalne i dječije zaštite. Ovaj finansijski pritisak dovodi do toga da neke nevladine organizacije odustanu od pružanja usluga ili značajno smanje svoj obim rada.

Unapređenje sistema

Kako bi se prevazišli ovi problemi, potrebno je obezbijediti bolju finansijsku podršku i adekvatan prostor za NVO. Država ili lokalna samouprava bi mogli obezbijediti početna sredstva i/ili prostorije pod uslovom da NVO započnu sa radom u određenom roku. Ovo bi smanjilo inicijalne troškove i omogućilo organizacijama da se fokusiraju na pružanje kvalitetnih usluga. Takođe, fleksibilniji kriterijumi za licenciranje bi omogućili potencijalnim pružaocima usluga da lakše ispune potrebne standarde. Na primjer, moglo bi se uvesti fazno licenciranje koje bi omogućilo pružaocima usluga da postepeno ispunjavaju kriterijume uz redovne evaluacije i podršku.

Osim toga, država bi mogla finansirati nevladine organizacije prije nego što dobiju zvaničnu licencu, uz uslov da se te organizacije licenciraju u određenom vremenskom roku, na primjer, u roku od pola godine ili godinu dana. Ovaj pristup bi omogućio NVO da započnu sa radom i pružanjem usluga odmah, bez odlaganja zbog administrativnih procedura. Međutim, kako bi se obezbijedila odgovornost i efikasno korišćenje sredstava, NVO bi bile obavezne da vrate dobijena sredstva ukoliko ne ispune uslov licenciranja u predviđenom roku. Na ovaj način, država bi mogla podržati inicijative koje doprinose društvenom razvoju, dok istovremeno postavlja jasne standarde i obezbjeđuje da sredstva budu iskorišćena na odgovoran i transparentan način. Ovaj balans između početne podrške i postepenog uvođenja standarda može povećati efikasnost u pružanju usluga i izgradnji kapaciteta NVO, što bi dugoročno doprinijelo boljem društvenom razvoju i jačanju civilnog sektora, čija je uloga u sistemu socijalne i dječije zaštite od nemjerljivog značaja.

Specijalizovane obuke za zaposlene u NVO su, takođe, važne. Obezbeđenje dostupnosti ovih obuka povećalo bi broj licenciranih stručnjaka/inja i poboljšalo kvalitet usluga. Organizovanje redovnih i dostupnih obuka omogućilo bi zaposlenima u NVO da steknu potrebna znanja i vještine koje su neophodne za pružanje kvalitetnih usluga korisnicima/cama. Time bi se povećao broj licenciranih stručnjaka/inja koji/e mogu

efikasno odgovarati na potrebe svih korisnika/ca. Takođe, uključivanje rodno osjetljivih kriterijuma u proces licenciranja obezbijedilo bi da sve licencirane organizacije imaju adekvatno razumijevanje i pristup radu sa žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Rodno osjetljivi kriterijumi u procesu licenciranja obezbijedili bi da svi licencirani pružaoci usluga budu sposobni da prepoznaju i adekvatno odgovore na potrebe žrtava rodno zasnovanog nasilja.

Implementacijom ovih mjera, država i lokalna samouprava bi mogle značajno unaprijediti kapacitete nevladinog sektora, povećati kvalitet pruženih usluga i osigurati da svi pružaoci usluga rade u skladu sa principima rodne ravnopravnosti i zaštite. Nevladine organizacije igraju ključnu ulogu u pružanju neophodne pomoći i zaštite žrtvama nasilja, popunjavajući praznine koje država, bez njihove pomoći, ne može samostalno pokriti. Podržavanjem NVO-a, država može prenijeti dio svojih odgovornosti na ove organizacije, obezbjeđujući da se žrtvama pruži adekvatna podrška.

Osim toga, ovakav pristup daje državi sigurnost da se usluge pružaju na visokom nivou i u skladu sa međunarodnim standardima. Kroz jaču saradnju sa nevladinim sektorom, država može osigurati bolje korišćenje resursa, što vodi ka kontinuiranoj, kvalitetnoj i dostupnoj podršci za sve žrtve nasilja. Ova saradnja, takođe, omogućava državi da ima povjerenje u rad NVO-a, jer podrškom i bliskom saradnjom može bolje pratiti i evaluirati kvalitet usluga koje se pružaju.

Redovna kontrola i provjera kvaliteta usluga

Iako se pružaoci usluga suočavaju sa strogim procesom licenciranja, nakon dobijanja licence ne postoji dovoljna provjera kvaliteta. Država postavlja visoke standarde za licenciranje NVO koje pružaju usluge žrtvama nasilja, uključujući propisane licence za zaposlene. Međutim, u praksi se više pažnje posvećuje formalnim zahtjevima nego stvarnim provjerama kako samih organizacija, tako i zaposlenih koji rade u tim organizacijama. Postavlja se pitanje iskustva zaposlenih kod pružalaca usluga u radu sa žrtvama nasilja, jer se ono ne provjerava niti je relevantno za dobijanje licence, čime se dovodi u pitanje kvalitet pružene usluge. Ne provjerava se dovoljno rigorozno ko su te osobe, čime su se ranije bavile i da li imaju iskustvo i znanje u radu sa žrtvama nasilja. Ovo uključuje i provjere da li su te osobe osuđivane za nasilje u porodici ili slična krivična djela. Kako bi se obezbijedio kvalitet usluga, NVO bi trebale zapošljavati osobe koje imaju iskustvo u radu sa žrtvama nasilja, a to bi trebao biti jedan od ključnih uslova za zaposlenje. Međutim, u praksi, stručna lica na osnovu kojih su organizacije dobile licence za rad, često imaju ugovore o radu (na određeno ili neodređeno vrijeme) kod drugih poslodavaca, dok kod pružaoca usluga imaju ugovor o djelu. Ugovor o djelu nije prepoznat u Zakonu o radu, što znači da se na sporne ugovore o djelu primjenjuju odredbe obligacionog prava. Prema članu 669. Zakona o obligacionim odnosima Crne Gore¹¹⁰ ugovorom o djelu poslenik (preduzimač, izvođač radova) se obavezuje da obavi određeni posao (izrada ili opravka neke stvari ili izvršenje nekog fizičkog ili intelektualnog rada), dok se naručilac obavezuje da mu za to plati naknadu. To su poslovi koji se ne mogu obavljati u svrhu primarne

---

¹¹⁰ Zakon o obligacionim odnosima ("Službeni list Crne Gore", br. 047/08 od 07.08.2008, br. 022/17 od 03.04.2017) , <https://www.paragraf.me/>.

djelatnosti, odnosno za poslove za koje je pravno lice registrovano. „Karakteristika ugovora o djelu je da se može zaključiti samo za obavljanje poslova koji ne spadaju u djelatnost poslodavca, tj. da to ne mogu biti poslovi koje poslodavac obavlja ni u okviru pretežne ni u okviru sporedne djelatnosti, odnosno poslovi za koje kod poslodavca postoje sistematizovana radna mjesta, da rad po takvom ugovoru predstavlja rad van radnog odnosa, pa lica koja obavljaju određene poslove na osnovu ugovora o djelu ne zasnivaju radni odnos i nemaju status zaposlenog, što znači da nemaju prava koja su vezana za radni odnos i koja pripadaju samo zaposlenima“¹¹¹. Dakle, u kontekstu pružaoca usluga socijalne i dječije zaštite, ugovor o djelu ne može biti korišćen za angažovanje stručnog kadra koji obavlja osnovne aktivnosti tih usluga, kao što su psiho-socijalne usluge.

Prema članu 3, tačka 6 Pravilnika o bližim uslovima za izdavanje, obnavljanje, suspenziju i oduzimanje licence za obavljanje djelatnosti socijalne i dječije zaštite, pružalac usluga mora, uz zahtjev za izdavanje licence podnijeti „ugovor o radu ili drugi ugovor zaključen sa stručnim radnikom, stručnim saradnikom i saradnikom“. Međutim, važno je napomenuti da „drugi ugovor“ ne može podrazumijevati ugovor o djelu, jer je ugovor o djelu specifičan ugovorni oblik koji se koristi za obavljanje pojedinačnih, jasno definisanih poslova koji nijesu redovni i kontinuirani. Ugovor o djelu nije predviđen za obavljanje osnovne djelatnosti za koju je pružalac usluga registrovan, kao što su kontinuirane socijalne i dječije usluge. Stoga je potrebno izmijeniti Pravilnik kako bi se jasno definisalo da stručne radnike/ce koji obavljaju osnovne poslove kod pružalaca usluga treba angažovati putem ugovora o radu, čime se obezbjeđuje kontinuitet, odgovornost i kvalitet usluga, te izbjegavaju nedoumice oko prihvatljivih vrsta ugovora.

Neophodno je uspostaviti sistem redovnog nadzora rada pružalaca usluga i zaposlenih koje oni angažuju. To uključuje periodične inspekcije i evaluacije kako bi se obezbijedilo da se pridržavaju standarda i pružaju adekvatnu podršku žrtvama nasilja. Osim formalne usklađenosti sa zakonom i pravilnicima, potrebno je posvetiti pažnju stvarnoj primjeni ovih standarda uključujući temeljne provjere zaposlenih i njihovog radno-pravnog statusa i provjeru da li imaju kriminalni dosije povezan sa nasiljem, kao i da se radi o zaposlenima koji su i formalno i suštinski kvalifikovani za rad sa žrtvama nasilja.

Pored toga, redovna obuka i dodatno usavršavanje zaposlenih su od suštinskog značaja za održavanje visokih standarda rada i pružanje adekvatne podrške žrtvama nasilja.

Reforma sistema licenciranja nevladinih organizacija u Crnoj Gori je ključna kako bi se obezbijedilo da svi pružaoci usluga mogu pružiti visokokvalitetnu pomoć žrtvama nasilja. Ovo uključuje prilagođavanje kriterijuma za licenciranje, pružanje adekvatne finansijske podrške, angažovanje stručnog kadra na osnovu ugovora o radu, kao i integrisanje rodno osjetljivih kriterijuma. Ove promjene će pomoći u stvaranju održivog i efikasnog sistema socijalne zaštite, koji će odgovoriti na potrebe svih korisnika/ca, posebno onih najranjivijih.

---

¹¹¹ Odluka Vrhovnog suda Crne Gore - Rev 56/2019, 11. Jun 2019, <https://sudovi.me/vrhs/odluka/346459>

Fizička bezbjednost prostora

Fizička bezbjednost prostora u prihvatilištima i skloništima predstavlja jedan od osnovnih aspekata sigurnosti korisnika/ca. Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja u prihvatilištu – skloništu fokusira se uglavnom na procedure koje pružaoci usluga moraju da poštuju. Međutim, nigdje se ne spominje potreba za fizičkom zaštitom objekata, što je neophodna komponenta za sigurnost korisnika/ca.

S obzirom na specifične potrebe ovih skloništa, neophodno je propisati obaveznu fizičku zaštitu objekta. Ovo uključuje postavljanje spoljašnjih kamera za nadzor koje će omogućiti 24-časovno praćenje svih dešavanja oko objekta, bez narušavanja privatnosti korisnika/ca unutar prostora. Kamere bi trebale biti strateški postavljene kako bi pokrivale sve ulaze, izlaze, dvorišta i parking prostore, čime bi se smanjio rizik od neovlašćenog pristupa i potencijalnih prijetnji.

Takođe, potrebno je propisati i obavezno postavljanje odgovarajućih ograda na terasama i u dvorištima skloništa. Ove ograde ne samo da pružaju fizičku barijeru protiv neovlašćenog pristupa, već i obezbjeđuju privatnost i sigurnost korisnika/ca, naročito djece, dok borave u skloništu.

Uz ove mjere, važno je obezbijediti redovno održavanje i provjeru sigurnosne opreme kako bi se obezbijedila njena funkcionalnost u svakom trenutku. Osoblje skloništa bi trebalo biti obučeno za rukovanje sigurnosnim sistemima i za postupanje u hitnim situacijama, uključujući protokole za evakuaciju i komunikaciju sa nadležnim službama.

Implementacija ovih sigurnosnih mjera neophodna je za stvaranje sigurnog i zaštićenog okruženja za sve korisnike/ce. Pored fizičke sigurnosti, ove mjere doprinose i osjećaju sigurnosti među korisnicima/cama, što je od suštinskog značaja za njihovu dobrobit i oporavak. Na ovaj način, skloništa mogu ispuniti svoju ulogu kao sigurna utočišta za najranjivije članove/ice društva, pružajući im neophodnu podršku i zaštitu.

VI Zaključci i preporuke

Zaključci

Studija usklađenosti Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti sa Istanbulskom konvencijom pruža pregled stepena usklađenosti ovog zakona sa međunarodnim standardima za zaštitu žena i djece od nasilja. Iako je postignut značajan napredak u usvajanju i izmjenama zakona, kao i u formulisanju strateških dokumenata koji promovišu rodno ravnopravnost i zaštitu od nasilja, analiza pokazuje da postoji još mnogo prostora za unapređenje.

Ključni nalazi analize ukazuju na nedostatke u prepoznavanju i definisanju rodno zasnovanog nasilja unutar trenutnog Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti. Zakon ne prepoznaje eksplicitno rodno zasnovano nasilje, što otežava sprovođenje zaštitnih mjera. Takođe, nedostaje specijalizovana podrška za žrtve rodno zasnovanog nasilja, uključujući

specijalizovana skloništa i krizne centre za žrtve seksualnog nasilja koji bi obezbijedili adekvatnu pomoć i podršku.

Finansiranje usluga socijalne zaštite predstavlja još jedan ključni izazov. Iako zakon predviđa sredstva iz državnog i lokalnih budžeta, ograničeni finansijski resursi često ograničavaju dostupnost i kvalitet usluga, posebno u ruralnim područjima. Neophodno je osigurati održivo finansiranje i unaprijediti saradnju između različitih sektora kako bi se obezbijedila efikasna implementacija zakona. Jasno razgraničenje usluga na nacionalnom i lokalnom nivou može pomoći u izbjegavanju problema u finansiranju i obezbijediti održivost pruženih usluga.

Usklađivanje zakona sa Istanbulsom konvencijom zahtijeva holistički pristup koji uključuje preventivne mjere, zaštitu i podršku za žrtve, kao i promociju rodne ravnopravnosti. Ovo podrazumijeva ne samo zakonodavne promjene, već i kontinuiranu edukaciju i obuku profesionalaca/ki koji/e rade sa žrtvama nasilja, kao i jačanje međusektorske saradnje.

Uvođenje specijalizovanih usluga za djecu svjedoke nasilja i lica sa invaliditetom, kao i priznanje njihovih specifičnih potreba, predstavlja još jedan važan korak ka usklađivanju sa međunarodnim standardima. Obezbjedeње personalne asistencije za lica sa invaliditetom u skloništim a i priznavanje djece svjedoka nasilja kao žrtava ključni su za pružanje sveobuhvatne zaštite.

Nedostatak kriznih centara i njihovo osnivanje na strateškim lokacijama, adekvatno opremanje i osoblje su od suštinske važnosti za pružanje hitne i efikasne pomoći žrtvama seksualnog nasilja.

Sprečavanje osoba s krivičnim presudama za nasilje da osnivaju ili rade u ustanovama socijalne zaštite, uspostavljanje novih i dosledna primjena postojećih standarda za licenciranje i redovna kontrola kvaliteta usluga, kao i finansijska podrška nevladinim organizacijama ključne su mjere koje imaju za cilj povećanje povjerenja javnosti i efikasnosti sistema socijalne zaštite u Crnoj Gori.

U ovoj studiji nijesmo obuhvatili sve članove Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti. Fokusirali smo se na članove na koje je ukazao GREVIO komitet, Izvještaj Evropske komisije za Crnu Goru, kao i na djelove na koje je praksa ukazala kao problematične i koje je potrebno izmijeniti kako bi se postigle systemske promjene u ovoj oblasti i zakon uskladio sa Istanbulsom konvencijom. Studija može poslužiti kao osnov za izradu novog zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti, obezbjeđujući da standardi Istanbulske konvencije budu u potpunosti integrisani i primijenjeni, pružajući tako bolju zaštitu i podršku ženama i djeci žrtvama nasilja u Crnoj Gori.

Preporuke

Obezbijediti da Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti integriše rodnu dimenziju kroz sve svoje odredbe.

Član 4: Cilj socijalne i dječije zaštite

- Prepoznati i definisati rodno zasnovano nasilje kao posebnu kategoriju u skladu sa Istanbulskom konvencijom;
- Uvesti specijalizovane usluge za djecu koja su svjedočila nasilju;
- Uvesti personalnu asistenciju u skloništima i specijalizovane usluge za lica sa invaliditetom koje su žrtve nasilja.

Član 5: Prava na socijalnu i dječiju zaštitu

- Obezbjediti pravnu pomoć, prevođenje i siguran smještaj za migrantkinje i izbjeglice koje su pretrpjele nasilje;
- Obezbjediti socijalnu zaštitu za lica bez državljanstva koja su u socijalnoj potrebi;
- Obezbjediti jednaka prava i pristup socijalnim i dječijim uslugama za partnere u zajednici života lica istog pola;
- Prepoznati sve rodne identitete i obezbijediti adekvatnu zaštitu i podršku za LGBTIQ+ osobe.

Član 7: Principi socijalne i dječije zaštite

- Obezbjediti redovno izdvajanje sredstava za prevenciju nasilja, zaštitu žrtava i podršku programima i uslugama;
- Obezbjediti finansijsku podršku nevladinim organizacijama koje pružaju specijalizovane usluge žrtvama nasilja.

Član 21: Materijalno obezbjeđenje

- Proširiti pravo na materijalno obezbjeđenje na korisnike/korisnice koji/e su pokrenuli/e postupak razvoda braka, izašli/e iz partnerstva ili vanbračne zajednice usljed nasilja;
- Proširiti pravo na materijalno obezbjeđenje na lica iz životnog partnerstva lica istog pola koja su napustila partnera/partnerku usljed nasilja;
- Omogućiti direktno ostvarivanje prava na materijalno obezbjeđenje za žrtve nasilja kako bi se obezbjedila njihova sigurnost i materijalna podrška u prelaznom periodu.

Dodatne preporuke za član 21

- Izmijeniti Zakon i podzakonske akte kako bi se uvela specifična odredba za žrtve nasilja u porodici. Potrebno je jasno definisati kriterijume i dokaze potrebne za kvalifikovanje žrtve nasilja u porodici ili po osnovu rodno zasnovanog nasilja, kao što su izvještaji iz policije, zdravstvenih ustanova, centara za socijalni rad, sudova, koji potvrđuju status žrtve nasilja i postupak razvoda ili izlaska iz partnerstva;
- Uspostaviti postupke koji omogućavaju korisnicima i korisnicama lako i brzo podnošenje zahtjeva za materijalno obezbjeđenje. To uključuje kreiranje

jednostavnih i jasnih obrazaca za prijavu, kao i obuku zaposlenih u centrima za socijalni rad, koji će biti zaduženi za obradu i evaluaciju podnesenih zahtjeva;

- Obezbjediti odlučivanje o zahtjevu u što kraćem roku, imajući u vidu hitnost situacije u kojoj se žrtva nasilja nalazi.
- Obezbjediti koordinaciju između centara za socijalni rad, policije, tužilaštva, suda i drugih relevantnih institucija u svrhu brze razmjene informacija i dokumenata potrebnih za procesuiranje zahtjeva;
- Obezbjediti pristup psihosocijalnoj podršci i savjetovanju za žrtve, kako bi se pomoglo u njihovom oporavku i reintegraciji u društvo. To uključuje pružanje emocionalne podrške i savjetovanja;
- Uvesti mehanizme za praćenje i evaluaciju efikasnosti pružene podrške.

Član 63: Savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge

- Precizno definisati svrhu, ciljeve i ciljne grupe ovih usluga kako bi se obezbijedila jasna diferencijacija i primjena;
- Uspostaviti nove i jasne kriterijume za licenciranje i pružanje isključivo savjetodavnih i socijalno-edukativnih usluga;
- Uspostaviti sistem redovnih inspekcija i nadzora nad pružaocima usluga kako bi se obezbijedilo da svi zaposleni ispunjavaju postavljene standarde i da su uslovi kod pružalaca usluga sigurni za korisnike/ce.

Član 64: Smještaj

- Obavezno osnivanje kriznih centara za slučajeve silovanja i/ili seksualnog nasilja.
- Obezbjediti osnivanje najmanje jednog kriznog centra na svakih 200,000 stanovnika;
- Obezbjediti obuku osoblja za rad sa žrtvama seksualnog nasilja;
- Uspostaviti saradnju kriznih centara sa policijom, zdravstvenim i socijalnim službama;
- Uvesti minimalno trajanje smještaja u kriznim centrima od 72 sata;
- Omogućiti forenzičke preglede u roku od 72 sata nakon incidenta, bez obzira na prijavu, u skladu sa članom 18 Istanbulske konvencije.

Glava VI: Ustanove socijalne i dječije zaštite (čl. 89, čl. 97, čl. 99, čl. 107, čl. 108, čl. 110, čl. 111)

U cilju zaštite korisnika/ca i održavanja visokih etičkih standarda, propisati da:

- Osnivač ustanove socijalne i dječije zaštite ne može biti fizičko ili pravno lice čiji je osnivač pravosnažno osuđen za rodno zasnovano nasilje ili nasilje u porodici (član 89);
- Predsjednik i članovi upravnog odbora ne mogu biti osobe pravosnažno osuđene za rodno zasnovano nasilje ili nasilje u porodici (član 107, član 108). To treba da bude jedan od razloga za razrješenje predsjednika ili člana upravnog odbora ustanove prije isteka mandata (član 97);

- Direktor/ica ustanove ne može biti osoba koja je pravosnažno osuđena za rodno zasnovano nasilje ili nasilje u porodici (član 110). To treba da bude jedan od razloga za razrješenje direktora/ke prije isteka mandata (član 111);
- Zaposleni/a u ustanovi ne može biti osoba koja je pravosnažno osuđena za rodno zasnovano nasilje ili nasilje u porodici. To treba da bude jedan od razloga za prestanak radnog odnosa (član 99).

Član 130: Licenca za obavljanje djelatnosti

- Uvesti mogućnost faznog licenciranja koje omogućava postepeno ispunjavanje standarda uz redovne evaluacije i podršku;
- Uvesti mogućnost finansiranja NVO prije licenciranja uz uslov da se licenciraju u određenom roku;
- Obezbijediti početna sredstva za NVO za pokrivanje troškova prilagođavanja prostorija i ispunjavanja standarda;
- Obezbijediti dostupnost obuka za osoblje NVO kako bi se povećao broj licenciranih stručnjaka i poboljšao kvalitet usluga, uključujući rodno osjetljive kriterijume;
- Uspostaviti redovne inspekcijske kontrole i stručni nadzor nad radom pružalaca usluga i osoblja kako bi se obezbijedila usklađenost sa standardima i kvaliteta usluga;
- Obavezati pružaoce usluga da najmanje sa nosiocima licence imaju zaključen ugovor o radu;
- Obezbijediti fizičku zaštitu objekta pružalaca usluga prihvatilišta/skloništa

Preporuke za izmjene i dopune Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti predstavljaju osnovu za dalje reforme koje će doprinijeti postizanju nulte tolerancije prema nasilju nad ženama i nasilju u porodici.

Implementacija ovih preporuka zahtijeva političku volju, adekvatne kadrovske i finansijske resurse i posvećenost svih relevantnih aktera kako bi se obezbijedio siguran i podržavajući okvir za sve žrtve nasilja.

Studija je proizvedena uz finansijsku pomoć Evropske unije, kroz projekat "Zaustavljanje nasilja nad ženama na Zapadnom Balkanu i u Turskoj: "Primjena zakona, mijenjanje stavova", koje sprovode Kancelarija Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) u Crnoj Gori i Agencija Ujedinjenih nacija za osnaživanje žena i rodnu ravnopravnost (UN WOMEN). Sadržaj ove studije je isključiva odgovornost NVO Sigurna ženska kuća i ne predstavlja nužno stavove Evropske unije, UN WOMEN ili UNDP.

VII Literatura

Zakoni i pravni akti

1. Ustav Crne Gore ("Sl. list CG", br. 1/2007 i 38/2013 - Amandmani I-XVI), <https://www.paragraf.me/propisi>
2. Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti ("Službeni list CG", broj 27/2013), <https://www.paragraf.me/>
3. Zakon o zdravstvenoj zaštiti ("Sl. list CG", br. 3/2016, 39/2016, 2/2017, 44/2018, 24/2019 - dr. zakoni, 82/2020 i 8/2021), <https://www.paragraf.me/>
4. Krivični zakonik Crne Gore ("Službeni list CG", br.110/2023), <https://www.gov.me/dokumenta/>
5. Zakon o životnom partnerstvu lica istog pola ("Službenom listu CG", br. 67/2020 od 7.7.2020. godine), <https://www.paragraf.me/>
6. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici ("Službeni list CG", br. 46/2010), <https://www.gov.me/dokumenta>

Pravilnici i strategije

1. Pravilnik o postupanju institucija u slučajevima nasilja u porodici, <https://www.gov.me>
2. Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje normativima i minimalnim standardima usluge smještaja u prihvatilištu – skloništu, ("Službeni list CG", br.27/13, 1/15, 42/15, 47/15, 56/16, 66/16, 1/17, 31/17, 42/17 i 50/17), <https://www.gov.me/dokumenta/>
3. Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga ("Službeni list Crne Gore", br. 076/19 od 31.12.2019)
4. Strategija prevencije i zaštite djece od nasilja sa Akcionim planom 2017-2021, <https://wapi.gov.me>
5. Strategija za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2022-2023, <https://wapi.gov.me>
6. Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/>
7. Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021-2025. godine sa Akcionim planom 2021-2022. godine, <https://www.gov.me/dokumenta/>
8. Nacrt Strategije razvoja sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2024. do 2028. godine sa Akcionim planom za 2024-2025. godinu, <https://wapi.gov.me>

Međunarodni dokumenti i konvencije

1. Konvencija SE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), <https://www.gov.me/dokumenta/>

2. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), <https://www.ombudsman.co.me/>
3. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, <https://rm.coe.int/1680a48903>
4. Report to the Committee of the Parties on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, <https://rm.coe.int/reporting-form-on-the-implementation-of-the-recommendations-addressed>
5. DIRECTIVE (EU) 2024/of the european parliament and of the council of/on combating violence against women and domestic violence, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content>

Izveštaji i analize

1. I prilog izvještaju evropske komisije o crnoj gori 2022 - koji se odnosi na period od 15. VI 2021. do 20. III 2022., <https://www.gov.me/dokumenta/>
2. Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2021. i 2022. godinu, <https://serbia.un.org>
3. Izveštaj GREVIO komiteta o Crnoj Gori (2018), <https://www.gov.me/dokumenta/>
4. M. Račeta, 2019, „Analiza prioritetnih usluga podrške za žrtve nasilja nad ženama i nasilja u porodici, uskladu sa Istanbulskom konvencijom - sa preporukama“, <https://wapi.gov.me/download/ba>
5. T. Saveljić, J. Hajduković, N. Međedović i M. Raičević, 2020 „Analiza usklađenosti zakonodavnog i strateškog okvira Crne Gore sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, <http://szk.co.me/wp-content/uploads/>
6. Zavod za socijalnu i dječiju zaštitu CG, 2024, „Analiza primjene Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti“, <https://www.zsdzcg.me//>
7. D. Pešić, Beograd, 2016, “Zaštita i podrška za žene sa iskustvom nasilja”, Autonomni ženski centar, <https://www.womengo.org.rs/publikacije/>
8. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, „Mišljenje o uticaju ratifikacije konvencije savjeta evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici na zakonske propise u Crnoj Gori“, <https://www.osce.org/documents/>
9. GREVIO Baseline Evaluation Report Austria, <https://rm.coe.int/grevio-report-austria>

Publikacije i priručnici

1. Protokol o postupanju institucija u slučajevima nasilja u porodici, <https://www.gov.me>
2. Opšti-komentar-Komiteta-UN-br.-3-Final, Žene i djevojčice s invaliditetom, <https://www.gov.me/dokumenta/>
3. Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence, <https://iris.who.int>
4. Momir M. Grahovac, Borba protiv diskriminacije žena u savremenom svetu, <https://casopis.pravni-fakultet.edu.rs/>
5. L. Kelly Roddick Chair on Violence Against Women London Metropolitan University Strasbourg, November 2018, „Mapping support services for victims of violence against women in line with the istanbul convention standards methodology and tools“, <https://rm.coe.int/final-vaw-support-2019-eng-forms/>

6. Zavod za socijalnu i dječiju zaštitu, „Mapiranje usluga socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori“, <https://www.zsdzcg.me/>
7. P. Krol, A. Ramizi Balja i E.Kabaši, 2017, Projekat Saveta Evrope: „Jačanje borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici na Kosovu*“, Mapiranje usluga za podršku žrtvama nasilja nad ženama na Kosovu, <https://rm.coe.int/seminar-pristina-report-serb/>
8. Borba protiv napada i zabluda u vezi sa Konvencijom Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) Pitanja i odgovori, <https://rm.coe.int/istanbul-convention-questions-and-answers/>
9. NVO Juventas, 2020, „Primjenjivost standard za pružanje socijalnih usluga u organizacijama civilnog društva u Crnoj Gori“, <https://juventas.me/wp-content/uploads/>
10. Women against violence europe (WAVE), 2022, „Obećavajuće prakse uspostavljanja i pružanja specijalizovanih usluga podrške ženama sa iskustvom seksualnog nasilja - Pregled propisa i praksi za ženske nevladine organizacije i donosioce odluka u regiji Zapadnog Balkana i Turske“, <https://cssplatform.org/wp-content/uploads/WAVE>
11. R. Logar, A. Qosaj-Mustafa, 2021, Smjernice za kvalitet skloništa za žrtve nasilja nad ženama i nasilja u porodici, <https://rm.coe.int/shelter-guideline-srb/>
12. Brošura o nasilju nad ženama i djecom s invaliditetom i mehanizmima prepoznavanja i zaštite od nasilja, <https://umhcg.com/wp-content/uploads/2021/01/>
13. P.Vojvodić, Nasilje u porodici: deca kao 'pasivni posmatrači', <https://www.psihocentrala.com/>
14. P. Petričević i D. Pejović, Priručnik za izvještavanje o rodno zasnovanom nasilju prema ženama, <https://www.osce.org/files/f/documents/2/2/534203.pdf>
15. Centar za žrtve seksualnog nasilja u Republici Hrvatskoj ŽENSKA SOBA, <https://zenskasoba.hr/podrucja/centar-za-zrtve-seksualnog-nasilja/>
16. S.Konstantinović-Vilić, N.Petrušić, „Žene, zakoni i društvena stvarnost“, <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/>
17. Kosana Beker, Biljana Janjić, Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2021. i 2022. godinu 'Seksualno uznemiravanje i nasilje prema ženama', <https://femplatf.org/library/reports/2023-05-30>
18. T. Barišić, Klinički postupci u slučajevima silovanja: vodič, <https://fmoh.gov.ba/>
19. Centar za podršku ženama, Novi Sad, 2019, „Vodič za postupanje u slučajevima seksualnog nasilja u centrima za žrtve seksualnog nasilja“, <http://www.cpz.rs/service/centar-za-zrtve-seksualnog-nasilja/>
20. WHO - Publications World Health Organization, <https://iris.who.int/discover>
21. Pregled propisa i praksi za ženske nevladine organizacije i donosioce odluka u regiji Zapadnog Balkana i Turske, <https://cssplatform.org/wp-content/uploads/WAVE>
22. Mapiranje usluga za podršku žrtvama nasilja nad ženama na Kosovu*, <https://rm.coe.int/seminar-pristina-report/>
23. Značaj rodne ravnopravnosti – smjernice za argumentaciju, <https://www.skgo.org/>
24. Zaštita žena sa invaliditetom od rodno zasnovanog nasilja u Crnoj Gori: Studija slučaja, <https://www.undp.org/>
25. Primjenjivost standarda za pružanje socijalnih usluga u organizacijama civilnog društva u Crnoj Gori, <https://juventas.me/>

26. Sprečavanje i odgovor na rodno zasnovano nasilje tokom rata i u poslijeratnom okruženju: Iskustva i preporuke ženskih nevladinih organizacija, OSCE, <https://www.osce.org/>
27. Pravci promjena u programima socijalne i dječije zaštite u Crnoj Gori: Integrativni pristup u socijalnoj zaštiti: Pogled iz EU, <http://eesp.me/wp-content/uploads/2021/12/>
28. Report to the Committee of the Parties on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, <https://rm.coe.int//>
29. Prof. Slobodan Savić - BU, stalni sudski vještak za medicinu, Beograd Krivična djela protiv polne slobode, s posebnim osvrtom na seksualno nasilje nad djecom, <http://reactagainstsexualviolence.org//>
30. Grad Rijeka (Republika Hrvatska) Naknada troškova stanovanja, eUsluge, <https://gov.rijeka.hr/zahtjevi-i-obraci/zdravstvo-i-socijalna-skrb/naknada-troskova->
31. UNICEF, (n.d) Unapređenje zdravstvenog stanja dece izbeglica i migranata <https://www.unicef.org/serbia/>
32. B.Branković, 2013, Beograd, Program Ujedinjenih nacija za razvoj „Vesti iz budućnosti“: Istanbulska konvencija i odgovornost države za borbu protiv nasilja nad ženama. Funkcionisanje opštih usluga-operacionalizacijadužneprilježnosti <http://www.sigurnakuca.net//>
33. UN WOMEN, 2023, Publikacija-Nasilje nad ženama u javnom-prostoru.Violence-against-women-and-girls-in-public-spaces.pdf, <https://eca.unwomen.org//>
34. OEBS,Skup relevantnih međunarodnih instrumenata i kosovskih zakonskih propisa za centre za socijalni rad, <https://www.osce.org//>
35. UN WOMEN, Wirtual Knowledge Centre to End Violence against Women and girls, <https://www.endvawnow.org/>
36. UN Women, 2023, Supports policy to protect victims of domestic violence in public institutions, Crisis centres - An important service for victims of violence, <https://georgia.unwomen.org/en>
37. Arizona State University (ASU), (n.d) Sexual Violence Awareness, Prevention and Response, <https://sexualviolenceprevention.asu.edu/>
38. Caring for Victims of Violence: Forensic Nurses Are on the Front Line, Cleveland Clinic, <https://consultqd.clevelandclinic.org/caring-for-victims-of-violence-forensic>
39. WHO Responding to intimate partner violence and sexual violence against women, clinical and policy guidelines, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/>
40. B. Vojnović, 2020, Amplitude, https://amplitudemagazin.com/autor/bojana_vojnovic

